

A Buddha köntöse:

a szerzetesi viselet szimbolikája a buddhizmus irányzataiban

TDK dolgozat

Jelige: ADA123

Tartalom

Bevezetés.....	3
A Buddha - az út kezdete.....	5
A köntös eredete	6
A ruházat funkciói	7
A buddhizmus terjedése, a köntös a különböző hagyományvonalakban.....	8
Théraváda hagyomány	8
A Páli Kánon szabályai	8
Ruha kellékek	9
Köntös anyaga	10
A három részes alap köntös készlet.....	11
A köntös szerkezete	11
Kitekintés: Tibet	16
Geshe Dawa cikkje szerint	17
Egy Madjamaka Kadampa Kolostorban gyakorlata napjainkban	19
Egy szerzetesi beszámoló a Sravasti Abbey Kolostorban végzett gyakorlatról.....	20
Kína	21
A zen útja Kínából Japánba	23
Bódhidharma, mint a tanátadás szimbóluma.....	23
Huineng, mint a szavak nélküli tanítás szimbóluma	24
Dōgen	25
Den-e és Kesa kudoku összefoglalása.....	26
Japán.....	29
Soto zen szerzetesi ruházat.....	29
Kesa.....	30
Rakusu	31
Fukudenkai csoportok története	32
A Nyohō-e koncepciója.....	33
A köntösök 5 csoportja	34
Munka a csoportokban	34
Érdemek	35
Visszafordulás	36
A varrás folyamata	36
Pierre Turlur szerzetesi írása, a Kesa varrása közben.....	37
Konklúzió	40
A mindennapi élet és a zen	40
Záró gondolatok	41
Felhasznált irodalom	42
Internetes források:.....	45

Bevezetés

Nem is gondolnánk, hogy a szerteágazó, sokszor homlokegyenest különböző irányban fejlődött buddhista hagyományvonalak megjelenése vonatkozásában van egy állandó és változatlan közös elem, ami évezredek át fennmaradt. Ez a Buddha köntöse.

Szeretném bemutatni hát a Buddha köntösének jelentőségét. Az antropológiai jellemzők vizsgálatán túl, a sajátosságokra elsősorban, mint a vallási elköteleződés egy speciális formájára tekintek.

A tanulmány a Tanítás terjedésének történetén keresztül, ún. "kesa" vagy "kesaya" eredetére, szigorú szabályozottságára építve bontja ki a szimbolikájának sokrétű mélységét, spirituális jelentőségét, valódi értelmét. Az elkészítésének módjára fókuszálva a tevékenység mögött kibontakozik az éber tudatosság gyakorlata is. Megvilágítja a „ruhadarab”-ban rejtőző mély művészi és szakrális dimenziókat. Bemutatja, hogyan tükrözi ez a köntös az egyéni és közösségi elkötelezettséget a buddhista úton, a társadalmi és kulturális környezettel összefonódva. A kesát minden (általam vizsgált) vonalon megtaláljuk, azonos szerkezettel Sakjamuni Buddháig, az ősig visszavezetve.

A dolgozatban a théraváda hagyományban fennmaradt kanonikus alapokból indulok ki, ahol fennmaradtak a kinézetére, szerkezetére vonatkozó szabályok. Rövid kitekintést teszek a tibeti hagyomány felé, mivel gazdag szimbolikus jelentéstartalmakat társítanak az egyes ruhadarabokhoz, formáikhoz és színeikhez is, de a fő csapásvonal a kínai alapokon nyugvó Japán hagyományhoz eljutni. A japán sőtő zen hagyományvonalon létező (bár nem kizárólagos) gyakorlat az előírások felvételéhez szükséges alapfelszerelés saját kézzel történő megvarrása. Vannak keszát, rakuszu, párnát, üléshez szőnyeget, stb. szertartásos keretek között jelenlét gyakorlatként. Az írás fókusza a kesa ilyen praxisban történő elkészítésének bemutatása, felépítve és megtámogatva a théraváda és a kínai hagyomány alapján.

Mára a köntös kézzel történő varrásának gyakorlata elsősorban a sőtő zen vonalon maradt fent Dōgen mester Shōbōgenzō című munkájának két jelentőségteljes fejezetére építkezve. A Dōgen fejezet az átadásra koncentrál, a "Kesakudoku" hangsúlyozza, hogy a köntös nem pusztán egy külső öltözék, hanem szakrális jelkép, amely a buddhista gyakorlat mélységeire utal. Bemutatja a köntös viselésének elveit és a mögötte álló filozófiát, beleértve a köntös elkészítésének szertartásos folyamatát is. Viselése nem csupán külső megkülönböztetést jelent a világtól, hanem a belső megvilágosodás és a buddhista elvek követésének emlékeztető szimbóluma is.

Nem csupán fizikai öltözék, hanem egyfajta spirituális páncél is, amely védelmet nyújt a külvilág ingereivel és a belső kísértésekkel szemben.

A kutatás célja a buddhista szerzetesi köntös készítési folyamatának megértése, valamint annak kulturális és vallási jelentőségének feltárása. A vizsgált írások a köntös előállításának gyakorlatától kezdve a buddhista hagyományokban betöltött szerepéig terjednek. Az irodalomkutatás forrásai a hagyományos buddhista iratok mellett a modern vallási közösségek irányelvei. Zen mesterek tanítása bontja ki az öltések mögött rejlő „szent” jelentést, meditatív állapot létrehozása közben. Filozófiai szempontból Dōgen, tudományos szempontból Diane Riggs, gyakorlati szempontból Tomoe Katagiri (aki Nyugaton, az amerikai zen közösségek legjelentősebb varrás oktatója) életműve kiemelkedő.

Arra keresek választ, hogy a köntös, mint közös elem a hagyományvonalakon hogyan köti össze a buddhista hívőket? Keresem a választ, vajon a *szimbolikus értelmezéssel* milyen messzire juthatok a megértésben. A köntöskészítés, mint gyakorlat hol és milyen mértékben van jelen? A készítés gyakorlata milyen belső utat tud mutatni, milyen szinten tükrözi a lelkiállapotot, és az életút egyes állomásait, mi az, ami kirajzolódik? A gyakorlás során milyen átalakuláson megy keresztül „az emberi lélek szövete”?

Különösen izgalmas, hogy világi hívők számára is megvalósítható vallásgyakorlatról (varrás) van szó, mely beépíthetővé válik a mindennapokba, ügyes eszközként segítve a modern ember előre jutását saját buddhatermészetének felismerése útján.

Kulcsszavak: Shobogenzō, Fukudenkai, Kesa/Kesaya/Okesa, Rakusu

Idegennyelvi szövegek átírásakor használt rendszerek:

Japán – Hepburn

Kínai – pinyin

Páli/szankszrit – fonetikus

Tibeti – Wylie és/vagy magyaros

Rövidítések:

Mv – Mahāvagga (Mahāvagga)

BMC – Buddhist Monastic Code

NP – Nissaggiya-pācittiya (BMC) (Nissaggiya Pácsittija)

Cv – Cūlavagga (Csūlavagga)

Pc – Pācittiya (BMC) (Pácsittija)

MN – Majjhima-nikāya (Maddzsima Nikája)

A Buddha - az út kezdete

A Buddha életének egyik fordulópontja, amikor elhatározást tesz és maga mögött hagyja a kényelmes világi életét. A Páli kánonban a *Mahászaccsaka-szuttá*ból, MN 36; a páli fordítócsoporthoz fordításában (verzió 2022) a következő részlet található:

” Nem könnyű az otthon élőknek a tökéletesen tiszta és teljes jámborság aszketikus útját járni;

*Yamñunāhaṃ kesamassuṃ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyaṃ
pabbajeyya’nti.*

*megvágok hát hajamtól és szakállamtól, megsárgult ruhát öltök
és az otthonból az otthontalan vándorlétbe távozom.”¹*

Itt érdemes figyelni a kászájáni² vattháni kifejezésre, amit a páli fordítócsoporthoz megsárgult ruhának fordít, és amely kifejezésre vezethető vissza a ma is használt felső köntös/köpeny/lepel elnevezése (A tanulmányban ezeket a kifejezéseket szinonimaként fogom használni.). Ebben nemcsak a ruhadarab, vagy egy színárnyalat, hanem egy szimbolikus (és egyben ikonikus) gesztus is látható. A ruházat lecserélése nagy erejű szimbólum, ahol a királyi ruhát a koldus/rongyos köpeny váltja fel. Az **útkeresés** összefonódik ezzel a látványos gesztussal, ami magában hordja a világi csillogástól elfordulást, az egyszerűséget, a megelégedést, a felsőbbrendűség helyett a hétköznapi egyszerűséget. De természetesen nem szabad elfelejteni, hogy a királyfinak bujdosolnia kellett, hiszen kerestették őt. Egyfajta önként vállalt lemondás, száműzetés, ami lehet az elkötelezettségének mutatója is.

A kifejezésben érdekes módon nem a ruhadarab nevét látjuk, hanem a **funkcióját**. Mintha azt mondanánk „játszós ruha”, amivel nem azt jelöljük, hogy nadrág vagy ing, hanem azt, hogy az

¹ A szöveg a páli fordítócsoporthoz szerint több szempontból hiteles és feltételezhetően eredeti, többek között az E/1 személyű megfogalmazása miatt is. Vagyis a Buddha maga meséli.

² The Pali Text Society's Pali-English Dictionary szerint: A Kāsāya and Kāsāva (adj) [Sk.kāsāya from the Pāli; kāsāya prob. fr. Sk.śyāma or śyāva brown=Pāli sāma, with kā=kad, a kind of thus meaning a kind of brown, i.e. yellow. See further under sāma and cp. kāla]

1. Kāsāya as attr of vatthāni, the yellow robes of the Buddhist mendicant in phrase kāsāyāni vacchādetvā agārasmā anagāriyaṃ pabbajitvā describing the taking up of the “homeless state” D.I,60,61,63,115; M. II, 67; A.I,107; II,208; IV,118,274,280; Pug.57; Nd2 172. vattha (adj.) with yellow robes Sn 64; cp. ‘nivattha J.III,179 (dressed in yellow, of the executioner: see Fick, Soziale Gliederung p.104 & cp. kāsāya-nivāsana J.III,41; kāsāviya J IV, 447); PvA 20; vāsin dressed in yellow Sn 487.

2. Kāsāva (vattha) the yellow robe (never in above formula) Vin. I,287; S. IV,190=V.53=301; Dh.9,10=Th.1,969,970= J. II,198 =V.50; Miln.11. kaṇṭhā (pl.) the “yellow necks” those whose necks are dressed in yellow Dh.307 (= DhA. III,480)=It.43; pajjota glittering with yellow robes Vbh.247; Miln.19. (Page 212)

milyen és mire szolgál. Ebből is látszik, hogy a kifejezés sokrétű jelentése nyelvészeti szempontból is izgalmas és szorosan kapcsolódik a ruhadarab szimbolikus jelentéstartamához.

Az itt megjelenő kászája szó, a mai buddhista praxisban használt kesa/kesza lepelnek/köntösnek az eredete lehet. Ez a kifejezés, mint a legfelső lepel megnevezése a buddhizmus minden irányzatában megtalálható (Kesza, Kesaja, Kesa, Okesza stb.) a mai napig.

A szöveg folytatásában a Buddha (szintén egyes szám első személyben) rögtön meg is határozza, az útkeresésének célját. Ezen a ponton – gyakorlatilag ez a gesztus – a köntös lecserélése és a **tudás/a tudás keresésének** fogalma itt már összekapcsolódik egymással.³ Itt a keresés tárgya még nincs konkrétan megnevezve megvilágosodásként, a szantivara-pada fogalommal ír le egy kívánatos állapotot, ami üdvös és felülmúlhatatlan békességet jelent.

Így hát vándorrá lettem:

*azt kutattam, mi az üdvös, és a felülmúlhatatlan békesség (szantivara-pada)
állapotát kerestem.⁴*

Amikor ez a rendíthetetlen szándék cselekedetté formálódik, összekapcsolódik a jelentéssel a **szimbolikus gesztus**.

A köntös eredete

A megvilágosodás után, a szangha kialakulásának korai történetét a páli fordítócsoporthoz még nem publikált, de izgalmas hipotézise, miszerint a Mahá Khandaka szöveg meséli el. Ebben a szövegfolyamban található a következő részlet is, amit ők a ruházat szükségességének a jelentésével is összekapcsolnak.

*Ekkor Mucsalinda nágakirály előjött palotájából, és a nagyszent testét gyűrűivel
hétszeresen körbe vette, majd feje fölé tartotta szélesre tárt csuklyáját,
hogy ne érje a nagyszentet hideg, forróság, böglyök, szúnyogok, szél, tűző nap
vagy csúszómászók.*

Elsődleges funkcióként értelmezhető az egyszerű, a testet a környezettől (időjárás, földrajzi viszonyok) és más élőlényektől megvédő, annak szükségleteit minimálisan kielégítő ruházat.⁵

³ A ruházat az emberiség történetében mindig is fontos szerepet játszott. Számos tudományos kutatás, tanulmány foglalkozik ezek rétegeivel, ebben az írásban csak a szűk témát érintő jelentéseket kívánom feltárni.

⁴ Részlet a *Mahászaccsaka-szuttából*, MN 36; a páli fordítócsoporthoz fordítása, verzió 2022

⁵ Ehhez a képhez a kígyó, a nágakirály megjelenése további jelentéseket ad. A mahájána irodalomban Nágárdzsuna a nágaktól hozza el az ott elrejtett szövegeket. Ilyen értelemben a Nágakirály is a tudás őrzője, ráadásul itt azt

Ebben az időben tudvalevő, hogy az aszkéták nem hordtak ruhát, miközben a háziurak díszes ruhákat viseltek mutatván rangjukat és előkelőségüket. Ebben az értelemben ismét egy **szimbolikus funkció** jelenik meg, mint a buddhista középút eszménye.

Mikor a Szangha növekedésével egyre több vándorszerzetes járt a vidéket, az alamizsnálkodás sikeressége érdekében átgondolt lépésnek tűnik, hogy a buddhista szerzetesek kifejezetten jólöltözöttnek számítottak. Ezzel is a középút tanítását felmutatva.⁶ A hétköznapi emberek, akik valószínűleg szívesebben látták, könnyebben adakoztak egy, a test szemérmes részeit ruházattal elfedő szerzetesnek. Nem okozott így erkölcsi szinten a társadalomban (családokban) konfliktust jelenlétük. Megjelenésük nem volt provokatív, szexuális szempontból kihívó, sőt inkább tisztelettudó, példamutató és szerény.

A ruházat funkciói

A két legalapvetőbb funkciót, a közvetlen testi igények kielégítésére irányuló szerepet és a szimbolikus jelleget választom szét, emelem ki és vizsgálom egymásra hatásukat. Természetesen ezek szorosan összetartoznak, és akár a Maslow piramis elemei, egymásra is épülnek. A théraváda hagyományban őrzik legszigorúbban a Vinaja (szerzetesi erkölcsi szabályzat) által megadott szabályokat, ez tartalmazza az elsődleges funkciókkal kapcsolatos előírásokat leginkább, de természetesen a kánon más részein is találunk a ruházat és kellékeivel kapcsolatban. Leginkább a másodlagos funkciókra, azaz a szimbolikus jelentéstartalmakra kívánok nagyobb hangsúlyt fektetni és az egyes korokban és hagyományokban kiemelni azokat, valamint a két funkció közötti összefüggéseket.

1. Elsődleges: **közvetlen funkció** – a test védelme
2. Másodlagos: **szimbolikus funkciók**
 - pozicionál, kiemeli a társadalom, az adott kultúra más rétegeiből a szerzetest
 - emlékeztető a szerzetessé válási szándékra:
 - elköteleződés (fogadalom tétel), lemondás, középút
 - Tanátadás szimbóluma: a tanhoz való viszony, kötelesség
 - tiszteletadás, (pl. Kesa szútra)
 - szimbolikus érték: útkeresés, tudás, megvilágosodás maga a Dharma, zazen

látjuk, hogy a Buddhát szorosan körül fonja, (második „bőr”-ként befedi (ruházat)), megtartja, megóvjá, segíti az elmélyedés (a megvilágosodás folyamatában) állapotában a meditatív állapot fenntartását, a további elmélyülést. A természet részeként a természettel összhangban a környezet és a lények békés harmóniája valósul meg.

⁶Középút és egyben megkülönböztető jelzés meztelen dzsain aszkéták a világiak pompája és a fehér ruhás brahmanák között. Életüket szigorú és az idővel egyre bővülő számú szerzetesi szabályok szerint élték. Alapvető szabály szerint a szerzetes napjában egyszer étkezett, élelmét alamizsnálkodással/koldulással szerezte meg.

- Mester – tanítvány viszony (kötelék a tanítóhoz és így Buddhához)
- hagyományvonal átadás (fogadalomtétellel vagy anélkül)
- „épületes funkció” – támasz a gyakorlásban”
- gyakorlatként – elkészítése (festése, varrása) meditációs gyakorlat
- középút megtestesítője: megelégedettség, egyszerűség, szerénység
- eltűnik mögötte az ember, a tudat/tudás felülírja a testet/testiséget/személyiséget
- kapcsolódás (a Buddhához, a Dharmához, a Szanghához és önmagunkhoz)

A buddhizmus terjedése, a köntös a különböző hagyományvonalakban

Az egyes hagyományok sokszínűnek látszó viseleteiben (színek, felhasznált anyagok) a kesz egy állandó közös elem, aminek alapvető szerkezete (néhol kis formai módosulással) évezredek át, teljes egészében változatlan maradt. Eközben kitérek a mögöttes jelentéstartalmakra és funkciókra. A buddhizmus terjedése során alkalmazkodott a környezeti hatásokhoz, földrajzi, éghajlati, domborzati viszonyokhoz, természeti viszonyokhoz (a felhasznált anyagok tekintetében), az adott társadalom kulturális szokásrendszeréhez, az adott iskola sajátos vallásgyakorlatához, a modern technika rendelkezésre állásához.

Théraváda hagyomány

A ruházat viselésére, használatára vonatkozó szabályokat elsősorban a Vinaja Pitakában a Pátimokkha fejezet tartalmazza, a szerzetesek viselkedési kódexe. A szabályok meghatározása mindig egy adott precedensen, történeten alapszik, amit a Buddha megfontolva egy, a közösség számára irányt mutató szabályt alkot. Látszik, hogy a szabályozás az egyszerűség, igazságosság elvén történik. Főleg azokon a részekén, ahol újabb és újabb engedélyeket ad. Ez mutatja, hogy a változó körülményekre a válasz nem dogmatikus, hanem rugalmasan alkalmazkodó, ámde bölcsességet és szerény megelégedést előirányzó.

Azért érdemes ezzel foglalkozni, mert az évezredek során a Páli Kánonban megmaradt szabályok alapján készülnek még ma is a szerzetesi ruhák. Természetesen alkalmazkodva a kulturális és éghajlati viszonyokhoz, de a viselet alapja és kiindulópontja az 1. ábrán található hármass szerkezet, melyhez (nemcsak formájához, inkább **eszméiségéhez**) a későbbi tanítók újra és újra visszanyúlnak és újra értelmeznek. A ruházat leírásakor a szövegek már tartalmazznak magyarázatot, amik az elsődleges funkcion túl szimbolikus funkciót és jelentést is leírnak.

A Páli Kánon szabályai

Az alábbiakban Thanissaro Bhikkhu A The Buddhist Monastic Code (BMC) című kommentárja alapján tárgyalom az idevágó részeket. Kommentárjában részletesen kifejti a ruházatra, mint

elsődleges kellékre vonatkozó szabályokat. Megjelöli, hogy a kánon mely része utal a köntös anyagára, a köntös készítésére (varrására), javítására/foltozására, a varrószerszámokra, festésére (használható és nem javasolt növények és eszközök), mosására, a ruházathoz tartozó egyéb kellékek (textil tárgyak, pl. ülőpárna, szőnyeg, fürdőruha, a rögzítéshez szükséges kiegészítő, a szerszámokat védő és tároló felszerelés stb.) használatára vonatkozó szabályokra, a köntös vagy hozzávalóinak megszerzésére, megtartására, tárolására irányuló követelményekre, az adományként kapott javak kezelésére és az adományozás körülményeire vonatkozó iránymutatásra, stb.⁷

Ruha kellékek

A bhikkhunak (szerzetesnek) négy elsődleges kelléke/támasza (páli: *nissaya*) van – köntös, élelem, szállás és gyógyszer – és számos másodlagos kellék. A szutták rávilágítanak a megfelelő attitűdökre, amelyeket egy bhikkhunak ki kell alakítania eszközeinek használatakor: ne öncélként, hanem pusztán az elme képzésének eszközeként kell gondolnia a szerepükről; és ki kell alakítania a **megelégedett hozzáállást**, bármit is kapjon. Ezzel együtt kiküszöbölhetőek a káros folyamatok megjelenése.

*A szerzetes bölcs figyelemmel csupán arra használja ruháját, hogy a hideget, meleget, böglyöket, szűnyogokat, szelet, égető napot és a csúszómászókat távol tartsa, valamint megbotránkozást nem keltve befedje a testét.*⁸

*És hogyan elégedett egy szerzetes? Mint a madár, amelyik akárhova megy, csupán a szárnyai terhével repül; ugyanígy a szerzetes is elégedett egy rend ruhájával és annyi élelemmel, amely éhségét csillapítja. Bárhova megy, csak a legszükségesebbeket viszi magával. Így elégedett a szerzetes.*⁹

Továbbá ahhoz, hogy a bhikkhu valóban megtestesítse a nemesek hagyományait, nemcsak elmélkedőnek és elégedettnek kell lennie a kellékek használatában, hanem gondoskodnia kell

⁷ Thanissaro Bhikkhu The Buddhist Monastic Code, Volume I., II. Ch. 2 Cloth Requisites | The Buddhist Monastic Code, Volumes I & II (dhammatalks.org)

⁸ MN 2 Sabbāsava Sutta Az összes káros folyamatról szóló tanítóbeszéd, Fordította: Fórizs László <https://a-buddha-ujja.hu/mn-2/hu/forizs-laszlo>

⁹ DN 2 Samaññaphala Sutta A szerzetesi élet gyümölcsei (részlet) Fordította: Csímma Vilmos <https://a-buddha-ujja.hu/dn-2/hu/csimma-vilmos>

arról, hogy elmélkedése és elégedettsége ne vezessen büszkeséghez.¹⁰ Ily módon a kellékek teljesítik a céljukat – inkább segítik, semmint akadályozzák a tudat képzését.

Köntös anyaga

A felszentelésre váró jelöltnek rendelkeznie kell egy köntöskészlettel, mielőtt bhikkhuként felvehető a Közösségbe (Mv.I.70.2). Miután felszentelték, jó állapotban kell tartania a köntösét, és ki kell cserélnie, ha elhasználódik (alább kifejtem, hogy engedélyezi a foltozást, több rétegből álló köntöst (Mv.VIII.13.6.).

A köpeny hatféle anyag bármelyikéből készülhet: len, pamut, selyem, gyapjú, juta vagy kender (Mv.VIII.2.1). Külön engedélyek vannak a selyemköpenyekre, a gyapjúkendőkre és a gyapjúsövetekre (Mv.VIII.1.36-2.1). Engedélyezi a selyem használatát is (Mv.VIII.32).^{11 12} A nem ártás (*ahimszá*) alapelve elgondolkodtató tanítás a köntös kapcsán. Shonen szerint saját felelőségünket kell látnunk a szövet elkészítésében részt vevő cselekedetek teljes folyamatában, amely nézetével nagyban kitágítja a lehet vagy nem lehet kérdésének értelmezési tartományát. Egyfajta globális felelősségvállalásra mutat rá, amely napjainkban is egyre többször előkerülő kérdés. Meddig terjed az egyén felelőssége társadalmi, gazdasági, ökológiai, nevelési vagy bármely szempontból? A mahájána rendszer bódhiszattva eszménye egy magasabb mentális aspektusból tekint a világra, amellyel a tárgy mögött meghúzódó kapcsolatok teljes láncolatát képes átlátni.

"A bódhiszattva elképzei azt, ami messziről jön. Még ha távol is van az ember az ölés aktusától, akkor sem nélkülözi az ölés cselekedetét. A lábbal lépkedve vagy a testén viselt dolgokat, az ember át van itatva karmával".

(Shohen 309.2)

A bhikkhu úgy szerezheth ruhát, hogy összegyűjti a levetett/eldobott ruhát, ajándékot fogad el a házigazdától, vagy mindkettővel egyszerre is élhet. (Mv.VIII.32). A nylon, műselyem és más szintetikus szövetek ma már elfogadottak a Nagy Szabványok szerint.

¹⁰ Az AN 4.27 és 4.28-30 fejezetekben és az AN 8.30 részben is bőven tárgyalja a kánon a megelégedettség minőségét és fontosságát, mint a Dharma ösvényének alapját (négy pontból az egyik, az első, a „rongyos köntös”. („Paṃsukūlaṃ, bhikkhave, cīvarānaṃ appaṇca sulabhaṇca, taṇca anavajjaṃ.”)

¹¹ Bár ennek a kérdésnek a tárgyalásakor ellentétes nézetekre, értelmezésekre bukkanunk a kínai és japán zen mesterek tanításában (Daoxuan mester kontra Dōgen mester). Diane Riggs egy egész tanulmányt szentel ennek a kérdésnek. Hivatkozik Ueda Shonen shingon szerzetes munkájára, ahol egy gyakorlatias szempont mutatkozik meg az absztrakt erkölcsi elv mögött, szöveges bizonyítékokkal alátámasztva.

¹² RIGGS, Diane. Robes of Rags (Funzōe) and Silk in the Edo Period Menzan Zuiho and Ueda Shohen Interpret the Practice of the Buddhist Robe. *Journal of Indian and Buddhist Studies (Indogaku Bukkyogaku Kenkyu)*, 2007, 55.3: 1161-1166.

A három részes alap köntös készlet

“Monks, I allow you three robes: a double-layer outer robe, a single-thickness upper robe, and a single-thickness lower robe.”¹³

- uttarāsaṅgha (cīvara) – külső köntös
- saṅghāti – felső köntös
- antarvāsa – „köntös alatt” (belső köntös)

1. ábra

A szükséges és elégséges ruházatot a Buddha három köntösben határozta meg a Mv.VIII.13.1 szerint: kétrétegű külső köntös, egyrétegű felsőköpeny, egyrétegű alsó köntös. Lehetőség volt a megszerzett köntöst a megfelelő méretre igazítani szegélyek hozzáadásával vagy azok levágásával. Legfeljebb kettő lehet vágatlan szövetből vágott, szegéllyel (*anuvāta* – lásd alább). A kánon meghatározza a nem viselhető formákat, anyagokat. Viszont ezekből a megfelelő részeket fel lehet használni a köntös elkészítésekor.

A köntös szerkezete

A standard mintát, Buddha kérésére Ánanda készíti el a Magadha-i rizsföldek mintázata alapján¹⁴.

Aztán a Boldogságos, miután Rádzsagahában maradt, ameddig alkalmasnak találta, körútra indult Dakkhinágiri felé.

A Boldogságos látta Magadha mezőinek négyzetes felosztását, rendezett sorait, gátakkal elválasztva, kereszteződésekkel tagolva és ezt látva a tiszteletreméltó Ánandához fordult, mondván: „Ánanda, látod Magadha mezőinek négyzetes felosztását, rendezett sorait, gátakkal elválasztva, kereszteződésekkel tagolva?”

– Igen, Uram.

– Képes vagy, Ánanda, ilyen köntöst adni a bhikkhuknak?

– Képes vagyok rá, Uram.

¹³ Mv. VIII.13.1 A Pāli itt két szót tartalmaz, amelyek a "réteg" és a "vastagság" szavaknak felelnek meg, és úgy tűnik, hogy szinonimák. Itt az ekacciya, szó szerint csak 'egyetlen', 'egyetlen vastagság'-ként, a guṇa pedig 'réteg'-ként van fordítva.

¹⁴ Mv.VIII.12.1.

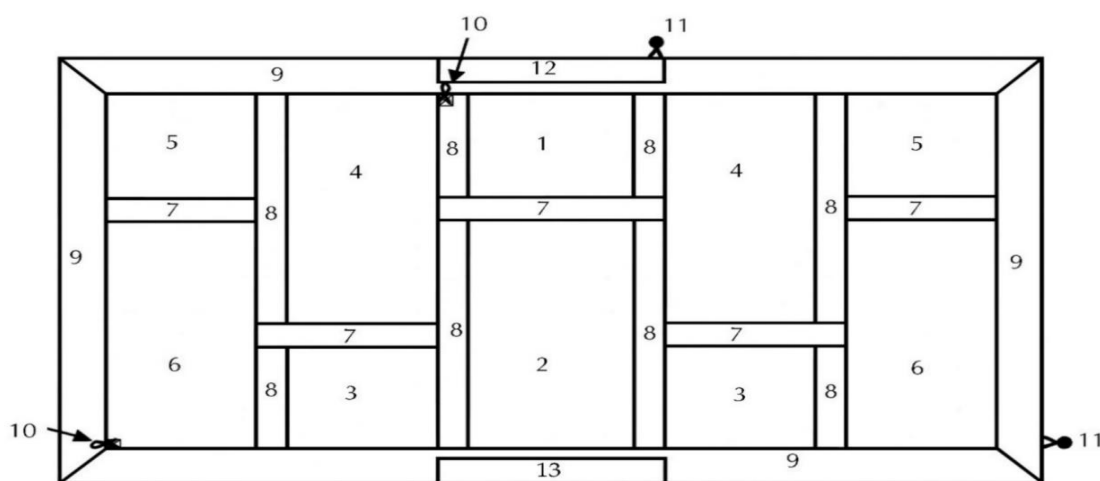
Ezután a Magasztos, miután Dakkhinágiriben maradt, ameddig alkalmasnak találta, ismét visszament Rádzsagahába. Aztán a tiszteletreméltó Ánanda, miután több bhikkhunak ruhát adott, odament a Magasztoshoz, és így szólt: „Uram, hadd lássa a Magasztos az általam készített ruhákat.”

Aztán a Magasztos, ebből az alkalomból Dharma-beszédet mondott, majd így szólt a szerzetesekhez: „Bhikkhuk, Ánanda bölcs, Ánanda különleges képességekkel rendelkezik, mivel minden részletében megértette, amit röviden elmondtam neki. Tud keresztvarratot, rövid keresztvarratot, körvarratot, rövid körvarratot készíteni. Középső darabot tud készíteni a felső és alsó testrészek számára szegélyekkel együtt. Tudja, hogy amit feldarabolnak, azt durván össze kell varrni, hogy az remetéknek való legyen, így nem vágnak rá mások.”

*Mahā Vagga VIII.12.2*¹⁵

Több történet maradt fent ezzel kapcsolatban, D. Riggs a megjelölt munkájában 3 féle eredetet mutat be.¹⁶ A szabványos minta be nem tartása esetén nincs szankció, de a szabvány betartása biztosítja, hogy a rongyos ruhák egységes megjelenésűek legyenek az egész Közösségben. A rongyos jelleg miatti nagyobb textilek elvágásával a belőlük készült köntösök anyagi értékét kívánja csökkenteni (kevésbé valószínű, hogy ellopják őket).

2. ábra

- 1. vivaṭṭa aḍḍhamañḍala
- 2. vivaṭṭa mañḍala
- 3. anuvivaṭṭa aḍḍhamañḍala
- 4. anuvivaṭṭa mañḍala
- 5. bāhanta aḍḍhamañḍala
- 6. bāhanta mañḍala
- 7. aḍḍhakusi

- 8. kusi
- 9. anuvāta
- 10. pāsaka (hurok)*
- 11. gaṇṭhida (összekötő)*
- 12. gīveyyaka*
- 13. jaṇṭheyaka*

* Ezek nem kötelező részek.

¹⁵ Az eredeti páli szöveg a 2. ábrán található kifejezéseket használja.

¹⁶ RIGGS, Diane. The Buddhist Robe According to the Teaching: Nyohōe, Nōe and Funzōe. 2007.

A 2. ábra szemlélteti a részek neveit és összeállításukat. Gyakorlatilag ez az az alapszerkezet/minta, ami ma is minden hagyományvonal felsőruházatában, néhol csak szimbolikus jelleggel, de megjelenik. Ez a minta, ami végigkíséri a tanulmány szerkezetét is.

Minden szabványos mintára készült köntösnek legalább öt része van, ezeket *khaṇḍáknak* nevezik. Bár megengedett ötnél több khaṇḍa, csak páratlan számokat találtam, ennek okát nem találtam meg.¹⁷ A Kánon a köntös részeit magyarázat nélkül sorolja fel. A kommentár a következőképpen értelmezi őket:

Minden khaṇḍa egy nagyobb szövetdarabból áll, amelyet *maṇḍala-nak* (földterületnek) neveznek, és egy kisebb darabból, *aḍḍhamāṇḍala-nak* (fél-parcellának) nevezik, amelyet egy kis csík választ el egymástól, mint a gát egy rizsföldön, amelyet *aḍḍhakusinak* (félgátnak) neveznek. Mindegyik khaṇḍa között van egy hosszú csík, ismét olyan, mint a rizsföld töltése, amelyet *kusinak* (gátnak) neveznek. Az általam vizsgált szövegek egyike sem említi ezt, de az a szokás, hogy ha a maṇḍala a khaṇḍa felső részében van, akkor a szomszédos khaṇḍában lévő maṇḍalák az alsó részben lesznek, és fordítva. *A központi khaṇḍát vivaṭṭānak* (visszafordulás) hívják; a két oldalán, az *anuvivaṭṭāk*; és a szélső khaṇḍa-k, *bāhantas* (kar-darabok), ahogy karokként körbefonják. Egy másik értelmezés, amelyet a kommentár a Mahā Aṭṭhakathā-nak tulajdonít, az, hogy a vivaṭṭa és a legkülső khaṇḍák közötti összes khaṇḍat anuvivaṭṭa-nak és csak a legkülsőt nevezik khaṇḍának. Az egész köntöst egy szegély veszi körül, az úgynevezett *anuvata*.

Két fennmaradó darabot említ a kánon, a *gīveyyakāt* (nyakrész¹⁸) és a *jaṅgheyyakāt* (térd rész¹⁹). A Kommentár kétféleképpen értelmezi ezeket a neveket. Az első, amit előnyben részesít, hogy ezek extra ruharétegek. Az erősen igénybevett részekben (nyak és vádli) megvédi a köntösöket az extra kopástól. A második értelmezés, amelyet valamiért a Vinaja-mukha preferál, az, hogy ezek a darabok a felső köntös vivaṭṭa, illetve az anuvivaṭṭa részei.

Az Mv.VIII.12.2 szerint Ánanda durva öltéssel varrta össze a ruhadarabokat, hogy azok az elmélkedésre megfelelőek legyenek, de ne provokálják a tolvajokat.²⁰

Az **ésszerűség és takarékoság** elvét fejezi ki számos szabály, pl. egy részekből összeállított, vágott köntöst készítése esetén, ha a rendelkezésre álló ruha mennyisége csak egy vágatlan

¹⁷ Katagiri varrási útmutatója alapján, hipotézisem szerint a varrás szerkezete és összeillesztési sorrendje miatt.

¹⁸Kapcsolódó magyarázó szöveg megjelölése található <https://www.wisdomlib.org/definition/giveyyaka>

¹⁹Részletes definíció: <https://www.wisdomlib.org/definition/jangheyyaka> és a hozzá tartozó kapcsolódó szöveg: <https://www.wisdomlib.org/buddhism/book/vinaya-pitaka-3-khandhaka/d/doc228004.html>

²⁰ Létezik olyan Fukudenkai Rakusu, ahol a panelek teljes egésze átluggatott, vagyis „sashiko” öltésekkel teli.

köntösre elegendő (azaz a vágott darabok széleinek a megvarrásakor a megfelelő formára hajtása során túl sok anyagot kellene felhasználni), használhatunk varratszalagot a darabok összekapcsolásához. Ez látszólag egy hosszú, keskeny anyagcsík, amelyhez a kivágott darabokat össze lehet fűzni anélkül, hogy összehajtogatnák őket.

A **szükséges, de egyszerű** elvet testesíti meg, hogy minden kiegészítő, rögzítő elem, eszközök és azok tárolóik esetében csak a funkciónak megfelelő legminimálisabb forma és dizájn engedélyezett. A funkciót erősítő megoldások viszont minden esetben elfogadottak. (pl: a rögzítésre használt hurok megerősítésére hátlap készítés.)

Méret

A Pc 92 a köntösök maximális méretét 6x9 sugata fesztávra állítja be. A sugata meghatározása nem egyértelmű, az egyes hagyományok jelentősen eltérnek a magyarázatban.

Köntösök javítása

A köntös elrongyolódása és elkopása esetén foltozása, javítása megengedett akár – ha szükséges – addig a mértékig, hogy az egyrétegű köntösből kétrétegű, a kétrétegű külső köntösből pedig négyrétegű legyen. Mind használt mind pedig új anyag használható. Az Mv.VIII.14.2 Öt megengedett módszert sorol fel a sérült ruha javítására: foltozás, varrás, hajtogatás, tömítés és megerősítés. Az egyes kifejezések értelmezése (főleg a negyedik) nehézkes nyelvészeti szempontból.²¹

Varrófelszerelés (vágószerszám, keret)

Egy kis késsel lehet ruhát vágni. A Kommentár szerint az összezsukható kések és ma már az olló is ide tartoznak. A varrás során tűk és gyűszűk használhatók. Jelenleg a varrógép is elfogadott a Nagy Szabványok szerint. A Cv.V.11.2

Annak érdekében, hogy a ruha egy vonalban maradjon varrás közben, használhatunk egy *kathina-nak nevezett keretet*, amelyet zsinórral rögzítenek az összevarrandó ruhadarabok lekötésére. A közösség növekedésével egyre több eszközt szükséges engedélyezni, sőt az eszközök, ruhák stb. tárolására épületek is létre jönnek. Később, a kathina adja a nevet a

²¹ A kommentár az elsőt úgy határozza meg, hogy a régi, sérült ruha kivágása után foltot ad hozzá; az utolsó pedig egy javítás hozzáadása a sérült rész eltávolítása nélkül. A hajtogatás valószínűleg azt is jelentené, ha a ruha töredezett vagy kopott széle mellé hajtogatják a sérült részt, majd összevarrják. Az Mv.VIII.21.1 A sérült ruha javítására négy további módszert sorol fel: 1. durva öltés, 2. egyenetlen él eltávolítása (a Kommentár szerint ez olyan esetekre vonatkozik, amikor a köpeny szélén lévő két darab közül az egyik hosszabb, mint a másik), 3. a kopott él erősítésére, valamint 4. egy öltéshálózat készítését (szerintem a lyukak befoltozásakor használt cérnaszövés).

„Kathina ceremóniának”. A Kathina ceremónia az esős évszakban történő elvonuláshoz kötődik, mára hatalmas ünnepségként jelenik meg Dél-Ázsiában.

Festés

A Mv.VIII.10.1 rész írja le a festéshez kapcsolódó előírásokat. A szín meghatározása rendkívül érzékeny feladat. A legalapvetőbb szabálynak az tűnik, hogy tört, azaz nem tiszta élénk színt határoz meg. A következő színű köntösöket nem szabad viselni: teljesen kék (vagy zöld – a kommentár szerint ez a lenkékre vonatkozik, de a Kánonban a *nīla* szín a kék és zöld minden árnyalatát lefedi), teljesen sárga, teljesen vérvörös, teljesen bíbor, teljesen fekete, teljesen narancssárga vagy teljesen bézs (a Kommentár szerint ez utóbbi a „fonnyadt levelek színe”). Nyilvánvalóan ezeknek a színeknek a halvány változatai – a „fekete” alatt a szürke, a „bíbor” alatt pedig a lila, rózsaszín vagy bíbor – szintén tilosak lennének. Mivel a fehér a laikusok ruházatának alapszíne, így tilos használni, mivel egy bhikkhunak tilos laikusként öltözködni. Ugyanaz igaz a mintás szövetből készült köntösökre is, bár a Vinaja-mukha megengedi a finom mintákat, például a „mókusfark”-nak nevezett hullámos mintát, amelyet a Thai-ok néha beleszőnek a selyembe. A kommentár kimondja, hogy ha valaki nem engedélyezett színű ruhát kap, akkor, ha a szín eltávolítható, távolítsa el és fesse be a ruhát a megfelelő színűre. (Ez a motívum fellelhető ma is, az adományozott ruhát feldarabolják, és újra festik). Ezután engedélyezett a használata. Ha a színt nem lehet eltávolítani, a kendőt lehet más célra használni, vagy harmadik réteggént behelyezni egy kétrétegű köntösbe. (Ezt érdekes gondolatnak tartom és megkérdőjelezem, hiszen így ezzel a béléssel már három réteget kapunk).

A köntösök szabványos színe a barna, ami vöröses, sárgás vagy narancssárgás árnyalatot ölthet. A Buddha hatféle festéket engedélyezett: gyökérfestéket, szár- (fa) festéket, kéregfestéket, levélfestéket, virágfestéket, gyümölcsfestéket. A kommentár ezt tovább részletezi. Mivel ezeknek a színezékeknek az a célja, hogy a szerzetesek tartós és gyors eredményt érjenek el, a kereskedelemben kapható vegyi festékek ma már elfogadottak.

Kitekintés: Tibet

Tibeti szerzetesek viseleténél első ránézésre kevésbé szembetűnő a rizsföldmintás klasszikus forma. Ez azért van, mert manapság nem a hétköznapi viselet része, hanem nagyobb ünnepeken (tibeti újév, vagy amikor cham táncokat adnak elő), gyónási szertartásokon, tanításokon viselik az általában sárga színű felső köntöst. A Theravada köntöshöz hasonlóan ugyanolyan elrendezésben sok kis darabból áll.²²

Egy korai tibeti festményen (1. kép), érdekes módon a klasszikus leírásnak megfelelő megsárgult, földszínű köntösben ábrázolnak egy szerzetest (2. kép – kinagyítva. Nincs adat, a szerzetes valódi származásáról).²³ Ehhez képest ma az általános viselet nagyon megváltozott (3. kép).²⁴

1. kép

2. kép

²² Pl. Ma a Dolma Ling kolostorban egy szabóprogram működik, ahol a szerzetesnők köntöst kezdtek készíteni, hogy ne kelljen piaci szolgáltatást igénybe venniük. A kezdeményezés sikeressége miatt a tevékenységük kibővült, a köntösök készítése mellett árúsitnak webáruházunkban imázászlót, apáca- és szerzetes babákat, táskákat és tibeti ajtófüggönyöket.

²³ Buddha Amitayus Attended by Bodhisattvas. Tibet, 11th or early 12th century. Mineral and organic pigments on cloth; overall, 54/2 x 41% in. (138.4 X 106.1 cm). The Metropolitan Museum of Art, New York; Rogers Fund, 1989 (1989.284) in The Metropolitan Museum of Art Bulletin, WINTER 2014, Vol. 71, No. 3, Tibet and India: Buddhist Traditions and Transformations (WINTER 2014), pp. 30-31.

²⁴ Őszentsége, a Dalai Láma fotója: Olivier Adam forrás: <https://tnp.org/tibetan-monastic-robos/>

3. kép

A köntös tibeti általános szava a **cshögö**. (ཆས་གོས་ - chos gos), jelentése „vallási ruházat”. A szerzetesek és apácák ma már nem hordanak eldobott rongyokból készített ruhát, hanem adományozott vagy vásárolt alapanyagokat használnak, egyszerűen úgy varrják, hogy foltozottnak tűnjön. A tibeti buddhista szerzetesek alapköpenykészlete a következő részekből áll:

A **namjar** nagyobb, mint a cshögö, több folttal, sárga színű és gyakran selyemből készült. Formális szertartásos alkalmakra való, a jobb kart nem fedi.

A **dagam** egy nehéz gyapjúköpeny, amelyet a szerzetesek maguk köré tekernek, amikor hosszú ideig ülnek meditációt vagy rituálét végezve hideg időben.

Geshe Dawa cikkje szerint²⁵

Nem állítom, hogy a cikk minden tibeti szekta esetén igaz és hogy általános érvényű. Csekély irodalom állt rendelkezésre. Azért választottam ezt a cikket, mert a lehetséges pontatlanságok mellett gazdag szimbolikus jelentéstartalmat tár fel.

Cshögö (Chos gos = tanítói köntös) az a sárga köntös, amelyet a szangha tagjai tanítás közben viselnek, a **bölcsességet szimbolizálja** (Szodzsong vagy gyónási szertartás során is viselik, akik még nem kaptak teljes felszentelést). A teljesen fogadalmat tett szerzetes viselete a **Namjar**, ami sokkal több darabból áll, és különleges beavatásokhoz és szertartásokhoz viselik. Tibetben néha selyemből készült.

²⁵ Az itt szereplő információk Őszentsége a Dalai Láma Thechen Choeling kolostorának apátjától, tiszteletreméltó Geshe Dawa-tól származik, aki 2005-ben Ani Tenzin Desal-lal készült személyes interjújában beszélt, a Mandala magazin 2000. július 2-i, (Washington, Monlam Chenmo Nagy Imafesztivál tiszteletére kiadott) számában megjelent Geshe Lhundrup Sopa által írt cikkéről. Röviden összefoglalom a köntös funkcióival és a hozzátartozó szimbolikával, valamint az elkészítése szempontjából releváns részeket.

Öszentsége a 14. Dalai láma szavaival élve, a köntösökhöz használt foltok és rossz minőségű anyagok a **világi javaktól való elszakadást jelzik**: ha egy darabból állna, és jó minőségű lenne, akkor eladható lenne és nyereszkeskedni lehetne vele. A Buddha nem tett különbséget a szerzetesrend tagjainak ruházata (alsó köntösben, vagy a **samthap**-ban) között. A tibeti mahájána hagyomány kultúrájában azonban 3 különböző samthap (sham thabs) jött létre, amelyek különböző szintű hierarchiát is jelentenek. Azok az emberek, akik elhagyták a világi életet, és letették Rabjung fogadalmát, egyszerű samthap-ot viselnek (5 részes köntös). Akik novícius fogadalmat tettek, Getsul & Getsulma, 2 további oldalsó pannellel rendelkező samthap-ot viselhetnek (7 részes köntös). Sok novícius marad az egyszerű samthap viseleténél a fogadalomtétel után is. A Teljesen Felszentelt Szangha tagjai, olyan samthap-ot viselnek, amelyet több, egymásra merőlegesen elrendezett panel hozzáadásával terveztek.

Ha valakinek nincs samthap –ja vagy cshögö-je, az annak a jele, hogy nem tartozik egyik irányzathoz sem.

Ezek a ruhadarabok minden vonalon egyforma méretűek: 2 karhossz hosszúak és 3 karhossz szélesek. Az eredete a már ismert népszerű történet.²⁶ Kezdetben nem volt keretezve.

A theraváda hagyománytól eltérően, a Gelug hagyományhoz tartozó köntsőkön **hajtások/redők** találhatók, és ezeknek különleges jelentése van.

1. A jobb oldalon hátrafelé fordított hajtás azt jelzi, hogy a szerzetes vagy **apáca elhagyta a világi hétköznapi életét** aggodalmaival, minden negatív cselekedettel együtt.
2. A baloldalon található két hajtás, amelyek előre fordulnak, **a buddhista út követését és az erényes cselekedetet szimbolizálják**.
3. A három elülső redő jelzi az Ösvény három alapelvét és/vagy a **Menedéket** a Buddhában, a Dharmában és a Szanghában. 4. A négy hajtás a négy nemes igazságra utal. Ezenkívül a samthap redői **megkönnyítik az ülést**. (elsődleges funkció)

A **Dhonka**²⁷ vörös vagy vörös-sárga anyagból készül. Hagyományosan a Gelukpa hagyományban csak azok viselik, akik elérték a Geshe fokozatig. Azonban a nyugaton az International Monastic Institute (IMI) ezt ajánlja hivatalos öltözkének. Történelmileg a Dhonkának nagy jelentősége van, mivel a Buddha idején még nem létezett. A 14. században Congkapa idején vált népszerűvé Tibet nagyon hideg éghajlata miatt. Egy verzió szerint a

²⁶ A Buddha tanítványai kérdezték, hogyan készüljön a Cshögö, mire Buddha azt válaszolta, hogy a Magadha mezejének mintájára, több kisebb foltból álljon össze.

²⁷ Dr. Majer Zsuzsanna kiegészítésből megtudtam, hogy a leírásból értelmezve, valószínűleg a mellényt takarja. Ebben az esetben ennek neve a tögag/töngag (stod 'gag).

Dhonka egy elefántbőr mintájára készült. Különböző részek az elefánt füleit, száját és fogát szimbolizálják. A hát alatti karok alatt a vágás két elefánt agyarra hasonlít. Ez **a halál urát** képviseli; **az élet mulandóságára** emlékeztet, amikor a halál állkapcsában ülünk. A két váll egy **oroszlán sörényét** szimbolizálja. Az oroszlán a vadállatok királya, aki **nem fél** más lényektől, és **nyugodt, békés marad**. Ugyanígy, aki követi a Vinayát annak nem kell többé félnie a folyamatos újjászületések szenvedésétől, mert a felszabadulás útján jár.

A köntösöket **darabokból** varrják, hogy jelezzék a **szegénységet**. A **színét** is azért kell megváltoztatni. Tehát a piros és a sárga megengedett a szerzetesek és az apácák számára. Fekete vagy fehér nem megengedett. Shakya mester utasítása szerint csak egy szín vagy legfeljebb kettő (piros és sárga) viselhető. De Yendun mester szerint, ha a Szangha egységesen piros vagy sárga ruhát akar viselni, az rendben van. A szerzetesek vörös vagy sárga cshögö-t is viselhetnek; Nincs különbség.

A kék díszítést nem említi a Szentírás. A beszámolók szerint a Langdarma királyhoz (aki bön hívő volt) kapcsolódik, aki meggyilkolta testvérét Ralpacsen királyt, a buddhizmust támogató és elterjesztő uralkodót. Így a 9. században a buddhizmus, és a Gelug rend majdnem kihalt. A Buddha, a Vinaja szerint öt szerzetesre van szükség ahhoz, hogy valakit felszenteljenek. De csak három teljesen felszentelt szerzetes menekült Amdo-ba. Így Rabsel mester két kínai szerzetes meghívásával Indiában újjáélesztette a vonalat. Abban az időben a kínai szerzetesek kék ruhát viseltek, ezért hálájuk jeléül kék zsinórral díszítették a Dhonkát. A vonal aztán újra virágozni kezdett. A kék szegély emellett olyan, mint az ég színe. Jelzi, hogy akkor érhető el haladás, ha a szív ilyen tiszta.

A Dingwa és a cshögö szerkezetében megjelenő kettős fülek az állatok füleivel vonhatók párhuzamba. Azt jelzi, hogy a használója jelen van, hogy meghallgassa mások bajait és gondjait, akadályait.

Egy Madjamaka Kadampa Kolostorban gyakorlata napjainkban

A Madhyamaka Kadampa Meditation Center kisfilmjében található információk²⁸ alapján, a közösség tagjainak lehetősége van megvarrni saját ruházatukat, a napjainkban workshopot is tartanak, ahol laikusok is részt vehetnek. A varrás folyamata közben odafigyelnek az egyes ruhadarabok és annak részleteinek jelentésére. Az alábbi textilnemük jelennek meg, jelentésükkel együtt:

²⁸Köntös varró kurzus a Madhyamaka Kadampa Meditációs Központban – bemutató film: <https://www.youtube.com/watch?v=reOV3RKIXrE&t=75s> (utolsó megtekintés:2024.03.14.)

- Dhonka - Emlékeztet, hogy az élet minden pillanatát éberén éljük meg.
- Samthap – erkölcsi fegyelmet képvisel
- Tsen – koncentrációt képvisel
- Alsóing és alsószoknya – azért viselik, hogy a köntös ne érjen a bőrhöz (jelzi a köntös iránti tiszteletet)
- Dingwa – sarkaknál lévő fülek nyitva vannak, hogy elkapják a Dharmát, amit hallgatunk (a szőnyeg négy sarkán lévő háromszög alakú nyúlványok).

Egy szerzetesi beszámoló a Sravasti Abbey Kolostorban végzett gyakorlatról

A Sravasti Abbey Kolostorban élő tiszteletreméltó Thubten Dekyi egy tanítás alkalmával megosztja azokat az élményeket, melyeket Dharma tanításként tapasztalt egy teljesen felszentelt apáca (bhikshuni) köntösének varrása során. Az elkészült köntöst, a 2022-es Kathina ünnepségen ajánlották fel. A szerzetesnő a kisfilmben arról beszél, hogy a köntös varrása során milyen tapasztalatokra tett szert önmaga megismerésében és a Dharma jelentésének megtapasztalásában.²⁹

²⁹ A kisfilm a 05-03-22 Stitching Robes for Awakening - BBCorner (youtube.com) oldalon tekinthető meg.

Kína

A tan északi irányú terjedésével eljut Kínába, ahol szintén több iskola alakul ki. Hatással van rá a taoizmus és a konfucianizmus. Kínában létezett egy bevett öltözködési etikett, amely a társadalmi hierarchiát tükrözte.

Szöveges bizonyítékok, valamint a kínai szerzetesekről készült korai képek arról árulkodnak, hogy a háromrészes köntös Kínába került. Bár ez az ideális „egyenruha” évszázadokon át továbbra is kiemelt helyet foglalt el a vezető kínai szerzetesek fejében, a szerzetesi köntösök története Kínában az alkalmazkodás és a kompromisszumok története. A modern kínai szerzetesek és apácák általában már ujjas köntöst viselnek, és gyakran nadrágot is. Bár még mindig viszonylag egyszerű ez a ruházat, bizonyos fokú tervezést igényel - a ruhadarabokat ki kell vágni és meg kell varrni, hogy illeszkedjenek, így szélesítve a szakadékot az elszegényedett aszkéta ideálja és a kényelmesebb valóság között. Ez a lassú elmozdulás a középkori India négyszögletes belső ruháitól a modern kínai szerzetesek ujjas köntöséig a középkorban kezdődött³⁰

A korai időkben a leggyakoribb szín a vörös volt. Később a ruhák színe a szerzetesek megkülönböztetésének módjaként szolgált. A ruhák színeinek jelentéséről eltérő információkat találunk, egyesek szerint inkább földrajzi régiót jeleztek, semmint konkrét iskolát, mások szerint az iskola és a hierarchia jelölésére is szolgált. A Tang-dinasztia idején a kínai buddhista szerzetesek jellemzően szürkésfekete köntöst viseltek, sőt a köznyelvben *Ziyi*-ként (緇衣) is emlegették őket, melynek jelentése „a fekete ruhák közül”. A Song-dinasztia szerzetese, Zanning (i.sz. 919–1001) azonban azt írja, hogy a korábbi Han-Wei időszakban a kínai szerzetesek jellemzően vörös ruhát viseltek. Ebből is látszik, hogy a kínai köntös történetének és hagyományozásának részletes áttekintése külön tanulmányt érdemel, így jelen fejezetben csak a feltétlenül szükséges és az eddigiektől eltérő alapvető különbségekre mutatok rá.

Ilyen például hogy a textil anyaga kifinomult, művészi értékkel rendelkező pazar selyemszövet. Az eredeti rizsföld mintázaton felül megjelennek az alapszövettől elütő foltok. A rögzítésekor az egyszerű csomózási eljárások helyett egyre inkább a karika használatát részesítik előnyben.

A *kesa* ujjak és gallér nélküli „alapforma”. Ebben az értelemben a formátlanság és a "meg nem született" buddhista koncepcióját testesíti meg, utalva a minden lényben rejlő lehetőségekre, a megvilágosodás elérésére. Ez az egyszerű forma azonban összetett szerkezetű. Patchwork

³⁰ Kieschnick, J. (2003). *The Impact of Buddhism on Chinese Material Culture*. Princeton University Press.

(foltvarrás) szerű mintázatával a buddhista kozmosz egészét ábrázolja mandalaszerű struktúrában.³¹ A *kesában* kis négyzet alakú foltok különböző méretűek, oszlopokba rendezve, belülről kifelé haladva varrják össze, majd keretezik. A központi panelek száma általában 5- 25, ami jelzi viselőjének rangját és a kesa funkcióját (milyen alkalommal használják).

A *kāśāya* kifejezésből Kínában a *jiasha* (kínai: 袈裟; pinyin: jiāshā) szó keletkezett. A *jiasha* egy egyrészes, foltozott téglalap alakú szövetre utal. Ezt egy hosszú, egyrészes, keresztgalléros köntösön viselik, aminek *zhiduo* a neve.

4. kép

5. kép

Az negyedik képen, Wuzhun Shifan zen mester *jiashát* viselő portréja a *zhiduo* fölött, 1238-ban festve, a Song-dinasztia idején. Az ötödiken egy buddhista apát köntöse látható a Kangxi időszakból (1662–1722), készítője ismeretlen.³²

Összefoglalva jelentős különbség van a ruházat formája, rétegződése funkciója és színe tekintetében, amit a társadalmi szokások mellett az éghajlati viszonyoknak megfelelően is változik. Jellemzően a szerzetesek kolostorokba vonulva ugyan, de mindennapi munkát végeznek, önellátóak.

John Kieschnick³³ írásában a szimbolizmusról szóló 2. fejezetben az irodalmi forrásokban megjelenő köntös változó természetét elemzi. Kínában elterjedve a buddhizmus elveszíti eredeti tisztaságát, és mára világiassá válik. Kínában a császárok kegyük jeléül pompásan hímzett köntösöket adományoztak, és a kancelláriában a mesterről tanítványra szálló köntös magának a hatástalan *dharma*nak a jelképévé vált. Kieschnick szerint a legtöbb mai tudós elutasítaná a buddhizmus hanyatlásának ilyen egyszerű modelljét, de a köntös esete

³¹ Geometriai ábrák, amelyeket a buddhista vizualizációs gyakorlatokban használnak a megvilágosodott lények birodalmának ábrázolására.

³² <https://collections.artsmia.org/art/16770/buddhist-priests-robe-china>

³³ Kieschnick, J. (2003). SYMBOLISM. In *The Impact of Buddhism on Chinese Material Culture* (Vol. 11, pp. 83–156). Princeton University Press

megmutatja, hogy a szerény tárgy néha egy sokkal nagyobb, ideológiailag vezérelt narratívát tükröz. A köntös szoros kapcsolatban maradt azokkal, akik a mindennapi életben viselték.

A köntös szimbolikájának vizsgálata kapcsán fontos megemlíteni Bódhidharma és Hujneng személyét, ahol a mester-tanítvány közötti személyes kapcsolat révén a tanátadás ikonikus gesztusa a köntös (és a tál) továbbadásával párosul. A tanátadás ezen formája azóta is élő szokás.

A zen útja Kínából Japánba

A zen alapítójának a 6. században élt *Bodhidharmát* (japánul *Daruma*, 達磨) tartják, aki az indiai buddhizmus 28. pátriárkája a Buddha és *Mahākāśyapa* utáni sorban, és a *zen* 1. pátriárkája. *Bódhidharma* a hagyomány szerint i.sz. 520. körül érkezett Indiából Kínába, és felmutatta a „szavak nélküli átadás” tanítását.

Bódhidharma, mint a tanátadás szimbóluma

Bodhidharmát tartják a kínai chan megalapítójának. A 6. század elején érkezett Indiából Kínába. Legendás életéről számos történet kering. Ilyen pl. a halála előtti párbeszéd³⁴, ahol a történet végén az arra érdemes tanítványnak **átadja a köntöst** és a tálát. Bódhidharma ezután vagy visszatért Indiába, vagy meghalt.

A zen hagyománya, hogy a mester köntöst ajándékoz dharma-átadás során. A történetiség egészen Buddháig nyúlik vissza, aki Mahākāśyapa-nak (*Mahākāśyapa*, japánul *Daikashō* 大迦葉, vagy *Makakashō Sonja* 摩訶迦葉尊者) ad át, illetve vele cserél köpenyt. Az egyik az arany köntösről, a másik a rongyos köntösről szól. Az évszázadok során a történetek keverednek és nem világosan visszafejthető, hogy átadáskor melyik köntösről van szó. A tanítás ezután

³⁴ Bódhidharma halála előtt így szólt:

„Az idő elérkezett. Képesek vagytok-e kifejezni a megértést?”

Tao Fu előre lépett és azt mondta:

„Az én meglátásom az, egyikőnk sem lehet a szövegek velejárója, de nem is válhatunk el tőle, és így az Út így szabadon működik.”

Bódhidharma: „Elérted a bőröm.”

Ekkor Cung Cse szerzetesnő lépett fel és azt mondta:

„Ez olyan, akár egy dicsőséges pillantás az Akshobhya Buddha birodalmába.

Ez az egyszerűség öröme”

Bódhidharma: „Elérted a testem.”

Tao Jü azt mondta: „A négy elem mind üres, és az öt skandha tényleges létezés nélkül létezik. A dharma ezért nem megérthető.”

Bódhidharma: „Elérted a csontjaimat.”

Végül Huj-ko kijött, mélyen meghajolt, felállt csendben és visszatért oda, ahol volt.

Bódhidharma azt mondta: „Elérted a csontvelőmet.”

Bódhidharma átadta a köpenyt és a tálát,

amelyek a dharmát szimbolizálták Ta-cu Huj-konak,

és egyes szövegek szerint a *Laṅkāvatāra Sūtra* egy példányát.

közvetlen módon mester – tanítvány kapcsolatokon keresztül adódott át, a köntös és a tál átadásával, nem a szútrák közvetítik. Ennek példája Hujneng.

Huineng, mint a szavak nélküli tanítás szimbóluma

Huineng³⁵ buddhizmus egyik kiemelkedő és meghatározó alakja. Japánban *Daikan Enō* néven ismerik. A déli zen iskola megalapítója, a hirtelen megvilágosodás mestere. Életéről a neki tulajdonított³⁶ szútra elején is olvashatunk.

A Csan iskola hatodik pátriárkjaként, A legendák szerint az ötödik pátriárka, Huj-jüan (慧遠) neki adta át köntösét, a Csan iskola szimbóluma.

„Az Ötödik Pátriárka éjjel, mikor eljött az éjfél, a csarnokba szólított engem, Hui-nenget, és beszélni kezdett a Gyémánt Szútráról, én pedig, amint meghallottam, szavai közben egyszerre megértettem. Azon az éjszakán elsajátítottam a Törvényt, anélkül hogy bárki tudomást szerzett volna róla, és így reám hagyatott a hirtelen megvilágosodás módszere és a (pátriárkai) ruha (mondván): „Te vagy immár a Hatodik Pátriárka, ez a ruha hiteles bizonyítéka az átruházásnak, mely nemzedékről nemzedékre száll; a Törvény pedig elméről elmére hagyományozódik, és ennek eredménye, hogy mindenki maga képes megvilágosodni”.

³⁵ Máshol Hui Neng (慧能 vagy 惠能; pinyin átírata: Huìnéng, 638- 713)

³⁶ A Hatodik Pátriárka szútrája kínai nyelven íródott [Teljes kínai címe: 南宗頓教最上大乘摩訶般若波羅蜜經 六祖惠能大師於韶州大梵寺施法壇經]. Keletkezésének időpontja 820-ra tehető, de szerzőjének kiléte a mai napig erősen vitatott. A szöveg az ökörfeknek nevezett iskola hatásait mutatja, de egyesek szerint Huineng tanítványának, Shenhuinak (670-762) és tanítványai körének tulajdonítható.

Két részből tevődik össze a szöveg, az első fejezet a Pátriárka életrajzát tartalmazza, a további fejezetek a hirtelen megvilágosodás tanításait, valamint a zen filozófiájának egyik központi fogalmának tekinthető szavak nélküli, lélektől-lélekig, vagyis japánul i-shin-den-shin (以心伝心) tanítás átadási módszerét tartalmazzák többek között.

A zen négy alapelve³⁷ közül az első a tanátadásról szól: tanításokon túlmenő átadás.³⁸ Lényege, hogy igazán akkor tanulunk meg valamit, amikor magunk ismerünk fel összefüggéseket, ébredünk rá megoldásokra, önmagában az olvasás vagy egy tanítóbeszéd hallgatása nem elegendő. A további három alapelv valójában ennek a „módszerét” írja le: nem támaszkodás az írásokra, az ember tudatára való irányulás, Buddhává válás a saját természetünk meglátása.

Ennek az átadásnak a megtestesítője és szimbóluma maga a köntös is.

Hujneng a hagyomány szerint írástudatlan volt. Az élettörténete gyakorlatilag a négy alapelv megvalósítása, melynek szerves része a köntös. Történetekben a köntös csodás tulajdonságokkal ruházódik fel. Legnagyobb mondanivalója, hogy származástól és tanultságtól függetlenül el lehet érni a megvilágosodást. A szegény rőzsehordóból a hatodik pátriárka lett.

A zen a 6. pátriárka idején két ágra szakad, amiből két iskola jön létre, az északi és déli *chan*. Huineng (a 6. pátriárka) nevéhez fűződően a déli irányzatból szintén két iskola alakult ki és kerül át Japánba: a „fokozatosságot” előtérbe helyező, és legfőképpen az ülő meditációra koncentráló *Sōtō-shū*, vagyis *sōtō*-iskola (曹洞宗) és a hirtelen megvilágosodást hirdető, a *kōan* (公案) gyakorlatokat is alkalmazó *Rinzai-shū*, vagyis *rinzai*-iskola (臨済宗).

Dōgen

A *sōtō* irányzat alapítója *Dōgen Zenji* (道元禪師 *Eihei Dōgen* 永平道元 1200-1253), amikor 1227/1228-ban visszatért Kínából hozta magával Japánba. A tendai, majd Tiszta Föld tanítások tanulmányozása után eléri a felébredést és Japánba visszatérve megalapítja az Eiheiiji (永平寺) kolostort.

A csendes illuminációt (默照 *mokushō*) hirdeti. „A megvilágosulás és a gyakorlás egy és ugyanaz” – ismétli újra és újra, „Az igaz törvény szemefénye” (法眼藏 *Shōbō-genzō*) c.

³⁷ **A zen 4 alapelve:**

1. a tanításokon túlmenő átadás (教外別傳, *kyōge betsuden*)

2. az írásokra nem támaszkodás (不立文字, *furyū monji*)

3. egyenesen az ember tudatára való rámutatás (直指人心, *jikishi ninshin*)

4. buddhává válni az ember természetének meglátása által (見性成佛, *kenshō jōbutsu*)

A zen négy alapelve egy sajátos **átadási módszert** feltételez. Épp ezért zen mesterek és tanítványaik között fontos a személyes, szoros kapcsolat. A zen gyakorlat célja a hirtelen megvilágosodás, japánul *satori* (悟り) (jelentése „megértés, értelem”), ami valójában nem is „A megvilágosodás”, hanem inkább az újra és újra elért megvilágosodás. Kiemeli, hogy a tanítás, valójában szavakkal kifejezhetetlen. A gyakorlás alapja a megtapasztalás általi felismerés. Ilyen módszer a „nem-állítás általi állítás”, a „törekvés nélküli törekvés”, a „cselekvés nélküli cselekvés”, vagy éppen a „nem-gyakorlás révén megvalósítható gyakorlás”, ahol a logikai gondolkodással szemben a konkrét cselekvést részesítik előnyben.

³⁸Dobosy: A zen négy alapelve. 2018. Zen Tükör Magazin. 14. 9.

<http://real.mtak.hu/123954/1/Zen%20T%C3%BCk%C3%B6r%20Magazin%2014%20-%20A%20zen%20n%C3%A9gy%20alapelve.pdf> (Utolsó letöltés: 2023. 11. 04.)

művében. Nála „A megvilágosulás nem egyszeri élmény, amely véget vet a zazen gyakorlásának; a mai zazen nem csereeszköz a holnapi szatoriért, hanem egyszerre kiindulópont és tetőpont, az eredendő buddhaság megtestesítésére. A zazen nem különleges élmény keresése, hanem készenlét bármire, legyen az akár különleges, akár mindennapos. A meditációnak nincsen tárgya, az ingerek, a gondolatok nem észrevétlenül múlnak el, hanem részvétlenül. A meditáló nem vár és nem ragaszkodik, a gondolatokat nem hessegeti és nem követi: hadd jöjjenek, hadd menjenek.” Ezt a gondolatmenetet fejti ki a köntössel kapcsolatban is az említett mű Den-e és a Kesa kudoku fejezeteiben.

Den-e és Kesa kudoku összefoglalása

A Kesa Kudoku (a köntös érdemei) és a **Den-e** (a köntös átadása) szövegében a legfontosabb különbség, hogy előbbiben több terjedelmes idézet található a szentírások kínai fordításaiból, amelyeket Dōgen a mondanivalójának tisztázására és alátámasztására használ. Az írás nagyobb része tartalmilag egyezik.

A kesa nem csupán egy ruhadarab, hanem a Buddha tanításainak és a szerzetesi életmódnak egy szimbolikus megtestesítője. A fejezet hangsúlyozza, hogy a kesa átadása és viselése mély spirituális gyakorlat, amely összeköti a viselőjét a buddhista hagyománnyal és a közösséggel.

„A kesa a zen szíve, csontjainak velője.”³⁹

„A kesa a zen fonala.”

A Kudoku jelentése erény vagy érdem, így ebben az írásban. Dōgen a kesa érdemét magyarázza és dicséri. Leírja a „köntös és a Dharma” hiteles átadási vonalát, annak fontosságát. A köntös a tanátadás legalapvetőbb szimbóluma, a Dharma fizikális megtestesítője. A leírásokban keveredik és sokszor nehezen értelmezhető, mikor beszél a fizikális köntösről és mikor „A köntösről”, mint Dharma-szimbólumról. Mégis meg kell értenünk, hogy ő leginkább egy nézőpontról beszél, egy szemüvegről, ami segít a dolgokat akként látni, ahogyan valójában vannak.

„A kesa azért jött létre, hogy összhangban legyen a Dharma terjesztésével. Amint egy test köré tekeredik és elfogadják, és egy másodpercig - vagy akár csak egy pillanatnyi felvillanásig - megtartják, valóságos amuletté válik, amely megvéd bennünket a Legfelsőbb Bölcsesség

³⁹ A „csontvelője” itt Bōdhidharmával kapcsolatban korábban ismertetett történetére utal.

megvalósítására irányuló elhatározásunkban.⁴⁰ (Ez a kép a kezdeteknél bemutatott képet idézi benenm, ahol a Nága király a Buddhára tekeredve megvédi őt a külső zavaró tényezőktől és közben stabilan egyenesen tartja, támogatja az elmélyülésben.)

Kijelenti, hogy „fel kell ismernünk, hogy a kesa az, amit minden Buddha tisztel, és aminek szenteli magát. Ez a Buddha teste, ez a Buddha elméje. Úgy hívják, hogy „a felszabadulás ruhája”; úgy hívják, hogy „a köntös, amely az áldások termékeny mezeje”; úgy hívják, hogy „a formátlan köntös”; úgy hívják, hogy „a felülmúlhatatlan köntös”; úgy hívják, hogy „a türelmes elnézés köntöse”; „a Tathágata köntösének” nevezik; „a nagy jóindulat és a nagy együttérzés köntösének” nevezik; „a győzelem zászlaját jelentő köntösnek” nevezik; „a legfelsőbb, teljesen tökéletes megvilágosodás köntösének” nevezik. Valóban, ilyen módon kell elfogadnunk, megtartanunk,⁴¹ és alázatosan a fejünk fölé emelnünk. Mivel úgy van, ahogyan beszélnek róla, nem olyasmi, amit meg kell változtatni, hogy valamely személyes fantáziának megfeleljen.”

Véleménye szerint a selyem, mint anyag használható, szemben Dauxan nézeteivel. Egyrészt, mert a kánon szövege szerint megengedhető, másrészt, mert az anyagok részletezésénél kijelenti: „...nem kell azt fejtegetni, hogy selyem vagy pamut-e, hanem hívjuk egyszerűen rongyoknak.” aztán később egy történetet is megjelenít: Egy alkalommal egy szerzetes azt kérdezi az örök Buddhától⁴²: „*Pamutként lássuk a köntöst, amit az Obai-n kaptál az éjszaka közepén, vagy selyemként? Röviden milyen anyagként lássuk?*” Az Örök Buddha azt mondja: „*Nem pamut és nem selyem.*” Ne feledjük ez a Buddha igazságának mély tanítása, hogy a kesza túl van selymen és pamuton.” Gondolatmenetét tovább viszi a következő gyönyörű és sokat mondó képpel: „Az értékes gyöngy a köntösben⁴³ túl van azokon, akik homokszemeket⁴⁴ számlolnak.” Gyakorlatilag ez egy üresség-tanítás a kesára vonatkoztatva.

A kesa mindennapi használatának leírásakor kiemeli a **kesa szútra**⁴⁵ használatát a köntös iránti tiszteletének kifejezésére:

⁴⁰ Dōgen nem azt állítja, hogy a kesa valamilyen eredendő mágikus tulajdonsággal rendelkezik, amely elhárítja a gonoszt; inkább azt, hogy megvédi viselőjét azáltal, hogy állandó emlékeztetőül szolgál arra a célra, amiért először is felvette a köntöst, valamint külső jelként szolgál mások számára viselője spirituális elkötelezettségéről

⁴¹ A megtartás és elfogadás egyfajta gyakorlatként értelmezendő.

⁴² Az örök Buddha itt Daikan Enō mestert, azaz Hujko-t jelöli.

⁴³ A lótusz szútra *Az ötszáz tanítvány megerősítése* c. fejezetéből származik. Az ember története, akinek barátja értékes gyöngyöt rejt ruhájába. Ötszáz arhat ehhez az emberhez hasonlít, aki tudtán kívül hordja a gyöngyöt, mert megelégednek az alsóbb rendű bölcsességgel ahelyett, hogy megszereznék a Buddha bölcsességet (LS 2.114).

⁴⁴ A tudósokat jelenti. Yoka Gendaku Shodoka című verséből származik. „*Lankadatlanul vizsgálják a fogalmakat és a formákat, fölöslegesen fáradnak a homokszemeket számlálva a tengerek fenekén.*”

⁴⁵ Meghallgatható pl: <https://insighttimer.com/tomvandijkzen/guided-meditations/takkesa-no-ge-verse-of-the-kesa-da-jia-sha-falsejje-zen-buddhism> vagy Robe Chant — Access to Zen

Takkesa Ge

*Dai sai gedap-puku
Musō fuku den e
Hi bu nyorai kyo
Ko do shoshu jo*

Kesa Sutra

*Great and unlimited is the garment of freedom
Garment without form and of the field of happiness
Wrapping ourselves in the Buddha's teachings
We save all sentient beings.*

A köntös éneke

*„Tágas a szabadság öltözéke
Nincs se formája se üressége
a Tathágata tanítását hordom
Minden érző lény láncát oldom”⁴⁶*

Dōgen számára „Az összes szútra, az összes buddhista tanítás, az egész univerzum, a hegyek, tengerek, fák és virágok, még a sziklák is, mind a kesa érdemeit fejezik ki. De közvetlen kapcsolatba kerülni vele, viselni, tanulmányozni vagy megvarrni, ez ritka lehetőség. Óriási kiváltság, nagy érdem, mely a múltbeli karmánkból származik. Ha sikerül megtapasztalni ezt az élményt, még ha csak rövid időre is, (akár néhány órára), mindig mély hálával kell rá tekintenünk.”

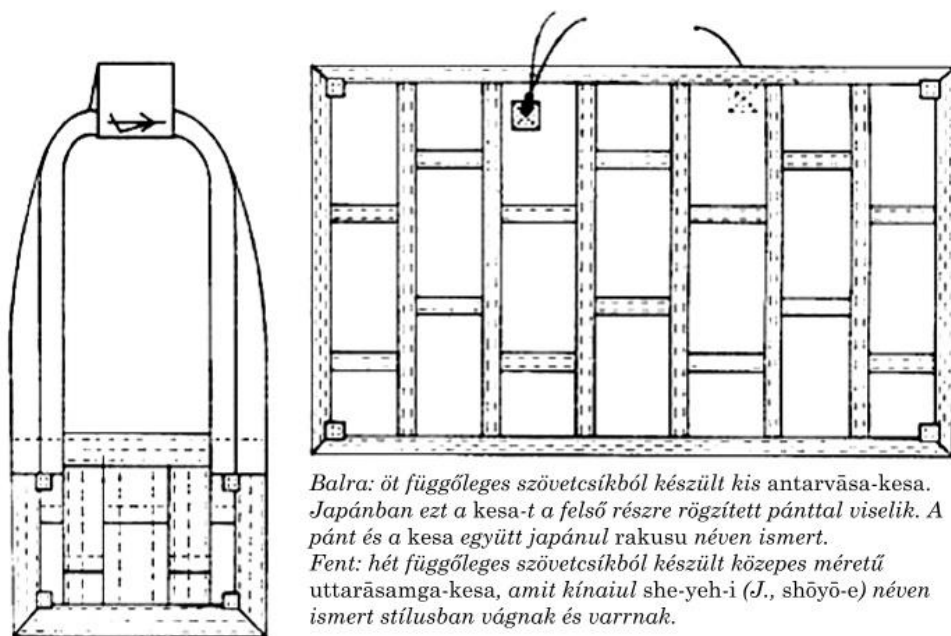
⁴⁶ Komár Lajos fordítása

Japán

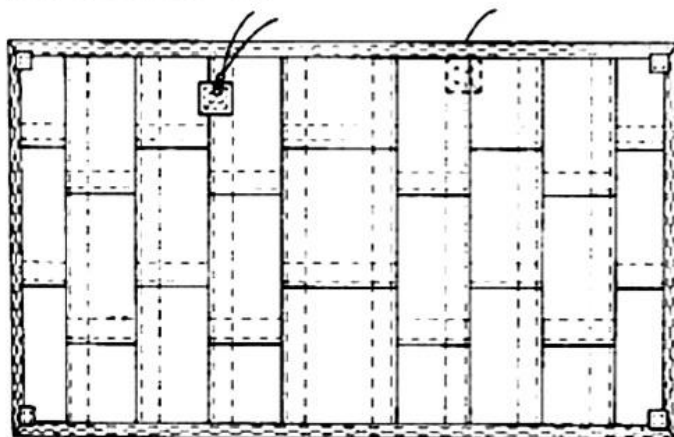
Soto zen szerzetesi ruházat

A japán ruházat története rendkívül izgalmas,⁴⁷ de csak a sōtō zen szerzetesi viselethez hozzátartozó alapvető, legfontosabb elemeket emelem ki. Ezeket is csak azért, hogy látható legyen a kesa, mint felső köntös. Bár teljes egészében megtartotta szerkezeti azonosságát, nem ruházati célt szolgált, hanem a másodlagos szimbolikus funkció jelenik meg viseletkor, ami az alábbi 3. ábrán látható.

A Kesa három típusa

Balra: öt függőleges szövetcsíkból készült kis antarvāsa-kesa. Japánban ezt a kesa-t a felső részre rögzített pánttal viselik. A pánt és a kesa együtt japánul rakusu néven ismert. Fent: hét függőleges szövetcsíkból készült közepes méretű uttarāsamga-kesa, amit kínaiul she-yeh-i (J., shōyō-e) néven ismert stílusban vágnak és varrnak.

Kilenc függőleges szövetcsíkból készült nagy Samghāti-kesa, amit kínaiul ko-chih-i (J., kassetsu-e) néven ismert stílusban vágnak és varrnak.

3. ábra

⁴⁷ lásd: Vereb Katalin: A japán ruházkodás története (terebeess.hu)

A **Sōtōshū**,⁴⁸ azaz a sōtō zen iskola (hivatalos nemzetközi szervet) szerzetesei ma három ruhát kapnak felavatásukkor. A **felső köntöst** (*e, koromo* 衣), **hosszú köntös** (*jikitotsu* 直襪) és a **rakusut**.

Koromo 衣 a szerzetesi köntös, a Japánban (már fogadalmat tett) buddhista szerzetesek hivatalos felsőruházata, más néven **dharma köntös** (*hō e* 法衣). A *koromo* hosszú ujjú, gallérral rendelkezik, és a derék körül szárny vagy öv (*obi* 帯) köti össze. Japánban a zen szerzetesek japán stílusú hosszú pamut kimonót (*yukata* 浴衣) viselnek a *koromo* alatt, galléros fehér alsóinget (*juban* 襦袢) a kimonó alatt. A ceremóniális kesát, a felső köntös maradványát, amely Indiában a buddhista szerzetesek egyik vállát borította, a *koromo* felett viselik. A hivatalosan öltözött zen szerzetesek tehát két réteg hagyományos japán ruhát (*kimono-t*) viselnek, amelyet kínai buddhista hosszú köntös (*koromo*) borít, amelyet indiai buddhista köntös (*kesa*) egészít ki.

A Hosszú köntöst (*jikitotsu* 直襪) Kínában fejlesztették ki úgy, hogy "összevarrták" (*totsu* 襪) "közvetlenül" (*jiki* 直) a felső és alsó köntöst, hogy egyetlen ruhadarabot kapjanak. Ezzel jelentősen megváltozott az indiai modellel kinézete, de az éghajlati és életmódbeli különbségek szükségessé tették a változtatást. Így eredeti ruhájukat viselték, és ráterítették az indiai felső köpenyt.

Ilyen változás még a ruha széles ujjainak összekötésére használt *tasuki*, (egy ruhaszalag vagy zsinór). Ez segít, hogy a ruha formája ne akadályozza a munkát. (Szerzetesek beszámolójában azt is hallottam, hogy ez a forma munka közben egyfajta jelenlétet követel, már maga a viselése is. Könnyen elmozdul, eloldódik, ha a szerzetes nem figyel oda. Egyben így a tudatos jelenlét eszköze is lehet annak, aki ezt is gyakorlásként fogja fel.)

A hagyományos japán *kimono* jellemzői a széles, félig varrott ujjak és a derékban található redő, amely lehetővé teszi a hosszabbítást. Emellett a *yukata*, egy vékony, nyári, nem bélelt kimonóra hasonlító ruhadarab. A *nagajuban*, egy másik kimono, amelyet az alsóruhaként viselnek, és a *koshi himo*, vékony öv, amelyet a kimono helyén tartására szolgálnak öltözködés közben.

Kesa

A *kesa* (*kesa* 袈裟) téglalap alakú szertartási ruha, amelyet a kelet-ázsiai buddhista szerzetesek a bal vállára vetve viselnek, és az eredetileg indiai buddhista szerzetesek által viselt köntös

⁴⁸ A sōtō zen iskola hivatalos oldaláról származnak a megadott információk. www.sotozen.com

jelképe.⁴⁹ Minden kesa darabos köntös (*kassetsue* 割截衣), amely öt, hét, kilenc vagy több panelből készül, a kis, rövidebb és hosszabb részek összevarrásával. Kínában a *kāshāya* szót *jiasha* 袈裟-ként írták át, amelyet japánul *kesának* ejtenek. A kínai stílusú, ujjas köntös felett viselve, azonban elvesztette praktikus, a testet takaró és védő ruhadarab funkcióját, de megtartotta emblemikus jelentését. A szerzetesrend tagjai, mivel azt csak hivatalos ünnepi alkalmakkor, szertartások⁵⁰ alkalmával használták, a *jiasha* elkezdett színes brokát selyemdarabokból készült finomsággá fejlődni.

A nemzetközi szervezet által elfogadott hivatalos öltözet az alap. A hivatalosan viselt köntösöket szerződött köntösvarróktól rendelik, nem maguk készítik. Ettől függetlenül, vagy sokszor épp ezért, az egyes hagyományvonalak és leginkább a fukudenkai varrócsoportok nem hivatalos alkalmakkor eltérnek ettől.

Rakusu

A rakusu a Buddha szerzetesi köntösének, a kesának a miniatűr változata.

Jellemzően a gyakorlók saját rakusut varrnak, kézzel, a zen fogadalom letételére (Jukai) való felkészülés gyakorlataként, formája a már tárgyalt rongyokból összeállított köntös mintázata. Színe a hagyományoktól és a közösség/templom szokásai szerint változik. Nyugaton a kezdő papok feketét, a teljesen felszenteltek barnát hordanak a laikusok kéket. Hátulja fehér, tartalmazhat kalligráfiát, vagy a viselője dharma nevét, a Mester nevét, a szentelés időpontját, helyét, és vagy valamilyen bölcsességet. A gallér hátulján található öltés a gyakorló hagyományvonalát jelöli. A Sötét Szervezet megköveteli a szár és a téglalap alakú panel között a nagyméretű karika megjelenését (amivel az távolról is jól felismerhetővé, azonosíthatóvá válik), bár rögzítési funkciója nincs, mint az okesánál.⁵¹ Két rétegű, vagyis az első részének mintája a már ismertetett rizsföld minta, hátulja viszont egyfajta „bizonyítvány”, ahol az átadására vonatkozó információk találhatóak meg: pl. a zen mester gyönyörűen kivitelezett kalligráfiája (általában a dharma neve és más üzenet is lehet), pecsétje, amit leginkább egy személyi igazolványként foghatunk fel.

⁴⁹ (A hivatalos szervezet jelképnek tekinti, a később tárgyalt fukudenkai csoportok nem értenek egyet ezzel a felfogással.)

⁵⁰ A sotozen.com szerint: Szertartások (gyōji 行持, gyōji 行事)

Szó szerint "gyakorolni" (gyō 行) és "fenntartani" (ji 持), vagy "végrehajtani" (gyō 行) "ügyeket" (ji 事). Nagyon tág megnevezés, amely a következő tevékenységekre utal: "gyakorlatok", "szertartások", "rituálék", "eljárások", "etikett", "munka", "tanulmány", "ima", stb.

⁵¹ A fukudenkai csoportokban kézzel varrott kesák nem rendelkeznek ilyen gyűrűvel.

Bár valódi eredete bizonytalan, egyesek a rakusu fejlődését a buddhizmus üldözési időszakaihoz kötik Kínában, amikor a szerzetesek titokban viselhették a rakusut mindennapi ruháik alatt.⁵² Manapság sokszor praktikus okokból hordják utazás közben, mindennapi életben, fizikai munka végzésekor, utazáskor, mivel könnyebb viselni, mint a nagy kesát.

A "The Buddha's Robe" cikk szerint a rakusu varrása személyes fejlődés és a dharma tanítások mélyebb megértésének eszköze lehet. A cikk írója, Noelle Oxenhandler, a rakusu varrásának folyamatát használja arra, hogy a buddhista tanítások mentén, azok mindennapi életben alkalmazásáról elmélkedjen. A gyakorló a varrás során személyes fejlődést tapasztalhat meg:

1. **Önreflexió:** A varrás meditatív tevékenységként szolgál, amely lehetőséget ad az önmagunkkal való foglalkozásra és a belső világunk feltárására.
2. **Türelem és kitartás:** A rakusu aprólékos elkészítése türelmet és kitartást igényel, amelyek fontos erények a buddhizmusban. Rámutatnak a részek és egészek összetartozására.
3. **Elkötelezettség:** A rakusu elkészítése és viselése a buddhizmus iránti elkötelezettség kifejezése, amely megerősíti a gyakorló szándékát a dharma gyakorlására.
4. **Közösséghez tartozás:** A rakusu a szangha, a buddhista közösség részévé válás szimbóluma, amely támogatást és összetartozást nyújt.
5. **Szellemi növekedés:** A varrás folyamata során a gyakorló elmélyítheti a dharma tanítások iránti megértését és integrálhatja azokat a mindennapi életébe.

A rakusu varrása tehát nem csupán egy külső jelkép, hanem egy belső utazás is, amely segít a gyakorlónak a személyes és szellemi fejlődésben.⁵³

Fukudenkai csoportok története

A fukudenkai a buddhista gyakorlatban használt szertartási ruha, az okesa varrásával foglalkozó csoportok neve a japán sőtō zen hagyományban. A fukudenkai⁵⁴ kifejezés egy metafora a spirituális hatékonyságra, amit a ruha testesít meg. Sok résztvevő úgy véli, hogy a ruha varrásának cselekedete maga is spirituális gyakorlat. A csoportok a 20. században jöttek létre,

⁵² Forrás: <https://terebess.hu/zen/szoto/ruha.html>

⁵³ A cikk teljes szövege a Tricycle: The Buddhist Review weboldalán olvasható

⁵⁴ Fukudenkai – az érdemek mezejének gyülekezete. Többnyire világi emberek gyűlnek össze, hogy rakusut és kesát varrjanak Japán. Kodo Sawaki volt az aki nyoho-e tradíciót a második világháború után megújította ezt a tradíciót, ahol közösen köntöst varrnak, majd elajándékozzák azt. Tanításai Dōgen korábban tárgyalt kétfejezetére. Illetve Jiun Onko (1718-1804) shingon tudós munkáira támaszkodnak

a második világháború után. A tanítások szerint a varrás folyamata segít a meditáció elmélyítésében és a Buddha tanításainak megértésében. Diane Riggs tanulmányaiból hiteles képet kaphatunk működésükről, így az ő munkáit veszem alapul.⁵⁵

A fukudenkai története visszanyúlik a buddhizmus korai időszakába, ahol a szerzetesek maguk készítették el a saját ruháikat. Sawaki Kōdō és Hashimoto Eko tették lehetővé, hogy ezek a premodern szövegek hozzáférhetővé és értelmezhetővé váljanak a mai közönség vallási igényeinek megfelelően. Megjelentetett cikkeik fokozatosan megismertették a buddhista köntös fontosságát Dōgen írásai alapján. Sawaki felhasználta Juin Onko (shingon tudós) írásait és kidolgozott köntösvarrási technikáit is. A fukudenkai létrehozása és elterjesztése viszont a tanítványai munkája. Sawaki mindig is a sőtō zen gyakorlatát hangsúlyozta, a köntös viselését és az ülő meditációt, maga a köntös varrását, mint az érdemszerzés eszközét nem jeleníti meg az írásos műveiben.

A csoportok különlegessége, hogy lehetővé teszi, hogy laikus és felszentelt, valamint férfi és női hívők vegyesen vegyenek részt a varrásban. Ez biztosan nem volt lehetséges a modern kor előtt. Ez a liberális hozzáállás jellemezte más területeken is. Országszerte tartott előadásokat, a Shoborisu (Igaz tanítás törvénye) elnevezésű mozgalmához teljesen rimé, azaz szektától függetlenül lehetett csatlakozni.

Irányításával Kyoma Echū 1967-ben kiadta a Kesa no kenkyu című útmutatót.⁵⁶ A tanítás először Amerika irányába, majd Európába is eljut. Amerikában Tomeo Katagiri munkássága példaértékű. Deshimaru szerzetes hozza el Európába, Franciaországba, Németországba ahol zen meditációs csoportokban gyakorolják a köntösvarrást.⁵⁷

A Nyohō-e koncepciója

Riggs definíciója szerint a nyoho jelentése "a buddhista törvénynek megfelelően", vagy "amit Buddha tanított. A nyoho etikai és vallási tanításokra, valamint a szerzetesek életének anyagi vonatkozásait szabályozó szabályokra utal. A szövegek azonban nem teljesen szabályozzák annak meghatározását, hogy mi a tanítás szerinti, ugyanis nem csak a szöveges források

⁵⁵ Megpróbáltam Magyarországon hasonló csoportban részt venni, de a közösség zártabbnak bizonyult, a dolgozat megírásáig így saját tapasztalatot sajnos nem tudok leírni az itteni működésről. Tervezem, hogy a jövőben részt veszek köntös varró csoportban, hogy elsajátítsam a köntös varrásra vonatkozó tudást. Jelen tapasztalataim szerint azonban azt gondolom, hogy minden gyakorló közösség kicsit másként működik.

⁵⁶ Ennek fordításán dolgozik most Koun Franz és Yuko Okumura. Létrehoztak egy honlapot, ahol elérhetővé teszik a könyv fordítását lépésről lépésre. Jelenleg az első 3 fejezet elérhető. <http://www.greatrobe.com/>

⁵⁷ Magyarországon a Mokusho zen közösség tagjai is maguk varrják rakusujukat és kesát is.

számítanak, hanem pl. a „tekintélyek rugalmas köre”. A nyoho tehát egy összetett fogalom, amelyet a szöveges és szóbeli hagyományok alakítanak.⁵⁸

A kifejezés maga a 如法衣 (nyo-hō-e) kanjiból származik, ahol a 如 (nyo) a valóságot vagy tényyszerűséget, „ahogy van-ság-ot”, a 法 (hō) a dharmát vagy tanítást, és az 衣 (e) a ruházatot jelenti.

A nyohō-e gyakorlat (amit fent részletezek) nem korlátozódik csak a fogadalmakat tett szerzetesekre vagy laikusokra; minden gyakorló számára jelentőséget és értelmet hordoz, akár varnak vagy viselnek köntöst, akár nem. A mozzalom célja, hogy megőrizze, testesítse és továbbítsa a Buddha köpenyével kapcsolatos tanításokat és gyakorlatokat, amelyek egybeesnek Dōgen zen mester Shobogenzo című művében leírtakkal, ahol a köpeny és a Buddha tanításai egynek tekintendők. Tehát a nyohō-e tradícióban a kézzel készült köntös megmutatja az itt és most valóságát. Ahogy a dolgok valójában vannak.

A köntösök 5 csoportja

Riggs Fukudenkai⁵⁹ című munkájában a köntösöket 5 csoportba sorolja:

- Ötpaneles köntös: A laikusok viselik formális gyakorlás (meditáció, előadás/tanítás) közben, valamint felszentelt szerzetesek informális helyzetben.
- Hétpaneles köntös: A novíciusok viselik, néhol a világi hívők is.
- Kilenc vagy több paneles köntös: Tanítás átadásán (*shihō*) átesett, fogadalmat tett szerzetesek viselik, akik több tanítási feladatot vállalhatnak.
- Három miniatűr köntös (shoshan e): a vallási fegyelem emlékére vagy megőrzésére szolgál.
- Rongyos köntös (funzo e): eldobott ruhadarabokból, foltokból készül.

Az első három megfelel a vinaja szerint szükséges alapöltözetnek. Ezek a kategóriák a köntöskészítési tudás lépcsőfokai és egyben a **vallási felelősség különböző szintjeit** is jelzik.

Munka a csoportokban

A fukudenkaiba belépő első munkája a rakusu elkészítése, amely kicsi (35*24 cm) de összetett feladat és folyamatos útmutatást igényel a tanítótól. (Mester-tanítvány viszony!)

A gyakorlat során a már korábban részletezett **rizsföld mintát** készítik el. A kis részek természetesen szigorú sorrendben követik egymást, azaz minden egyes panel felülről lefelé,

⁵⁸ Riggs, D. (2007). The Buddhist Robe According to the Teaching: Nyohōe, Nōe and Funzōe.

⁵⁹ Riggs, D. E. (2004). Fukudenkai: Sewing the Buddha's robe in Contemporary Japanese Buddhist Practice. Japanese Journal of Religious Studies, 311-356.

majd a hosszú függőleges varratoknál középről a szélek felé haladva. A módszer egyben metafora: A Buddha tanításának vize felülről lefelé és középről a perem felé áramlik. Hobuko Kakusho Mokushitsu a metaforát hasonlatként jeleníti meg: ahogy a rizsföldön a víz táplálja a növekvő növényeket, úgy a Buddha tanítása táplálja a gyakorló törekvéseit.

A rongyos köntös varrását tartják a legmagasabb szintű gyakorlatnak, általában csak gyakorlottak vállalkoznak rá. Vallási jelentőségének alátámasztására gazdag szöveghagyomány áll rendelkezésre. Riggs (2004) szerint: Készítése és viselése Mahákásjapa, Buddha szellemi örökösének „aszketikus” gyakorlataként jelenik meg.⁶⁰ A köpenyekről úgy gondolják, koncentrálja a gyakorló szellemi erejét. A **tisztátalan szövet értelmezése** Dōgenhez nyúlik vissza. Ő magyarázza, hogy a tisztátalanság nem a ruha szennyezettségéből fakad, hanem a felhasználásából. (Így bizonyos értelemben minden szövet tisztátalan, amíg nem készül belőle az előírásoknak megfelelő köntös.) Végső megtisztulása, amikor a tanító úgynevezett tenjo-val (általában tintafolttal) hátulján megjelöli a ruhát. A tisztaság és tisztátalanság többrétegű jelentése fontos szempont már az anyagok kiválasztásánál. (Az érdek miatt is.)

Riggs részletesen ismerteti terepmunkája tapasztalatait: a csoport napi menetrendjét, a tanítás struktúráját a résztvevők szerepeit, hovatartozását és motivációjukat, hit és gyakorlási kérdéseiket (érdemszerzés, fogadalomtétel), ízlésre nevelést s kitér a kereskedelmi köntös gyártása és a kézzel varrott közötti különbségre. Ebből csak azt emelném ki, hogy a tagok a hagyományok élő képviselőjének érzik magukat, amikor vallási ruhákat és tárgyakat abban a hitben varrnak, hogy ezek a tárgyak egyfajta „szentséggel” itatódnak át. Mindazonáltal a résztvevők kis része érdeklődik a formális zen gyakorlás, vagy fogadalomtétel iránt.

Érdemek

A köntöskészítés, mint érdemszerző tevékenység elképzelése félrevezető lehet, nem gondolhatunk rá a jócselekedetek felhalmozásaként, vagy a múltban elkövetett tettek ellensúlyozásaként. Okamoto⁶¹ megfigyelése szerint a varrás önmagában is segít megnyugodni az embereknek, és saját életüket higgadtabban elfogadni, a **meditációhoz hasonló tudatállapot** érhető el vele. Más csoportokban a résztvevők az **önzetlenség megtapasztalásáról** és a

⁶⁰ Ismerve az egykori textilszerzési lehetőségeket, magam úgy vélem helytelen, túl erős az aszketikus jelző a középut tanítását gyakorló szerzetesek esetén, ezért idézőjelben használom.

⁶¹Egy elhivatott apáca a megfigyelt csoportban.

gondolatok nélküli elme (mushin)⁶² megjelenéséről számolnak be. Ezek az azonnal megtapasztalható érdemei a gyakorlásnak.

A közösség szerepe is nagyon fontos, átsegítik egymást a nehézségeken és új készségeket mutatnak egymásnak. Az oktatók feleleveníthetik a szerzetesi képzésük elemeit egy nyugodt, elfogadó környezetben. A csoport működése állandóságot és folytonosságot jelent a templomnak, így a rongyos köntös „**eszköz**”-ként összegyűjti az embereket és közelebb hozza a templomhoz és egymáshoz, ezáltal **kapcsolódási ponttá** válik a Buddha tanításával.

Visszafordulás

Végkövetkeztetésként elmondható, hogy ebben a rendszerben a kesz egy szimbolikus maradvány, mivel a szerzetesi viselet díszeként jelenik csak meg, nem funkcionális szerepben. A fukudenkai etikája **visszafordulás** az egyszerűség és takarékoság eszménye felé (théraváda résznél ismertetem). Kérdéses egyáltalán, hogy mennyire valósult meg gyakorlatként, vagy mindig is eszmény maradt. Szimbolikus jelentőségét csak fokozta a szerkezeti eltolódás, és mint ilyen, további szimbólumok ráakódását eredményezte (fizikálisan is, mint pl. a tanítás kereke, mitikus állatok). A fukudenkai tudatosan a visszatérésre fókuszál. Elfordul a díszes, pompás megjelenéstől, de még attól is, hogy a köntöst szimbólumnak tekintse, ezáltal **visszaadja a köntös funkcionális szerepét**. Ebben az összefüggésben mélyebb értelmet kap Sawaki „Csak vedd fel a köntöst és ülj meditációban, ennyi az egész.” tanítása, mert az ember itt a testet és az elmét egyaránt a Buddha keresésére használja. A köntös megfelelő módon történő tisztelete is ezzel van összefüggésben. Finom egyensúly a köntös felé érzett tisztelet és áhítat kimutatásának, de úgy, hogy ne keltsen mohóságot, irigységet, gőgöt. Nem helyes rá azt mondani „milyen szép” (suteki), legjobb hallgatni, esetleg tiszteletteljesen cselekedni (pl. leborulni).

A varrás folyamata

A varrás folyamata még gyakorlott varrónőknek is okoz kihívást. A hátsó öltés megtanulása nehézkes a más stílusú kézimunkához szokott személynek, másrészt az öltések nem rejtett öltések, hanem minden egyes öltés látható marad. Azaz látható marad az öltések közötti távolság egyenletessége, az öltés finomsága. A gyakorlók úgy gondolják, tapasztalják, hogy a varrat minősége tükrözi a koncentráltság fokát, a gyakorló lelki állapotát, jelenlétének

⁶²A nem-tudat (mushin 無心) egy olyan tudatállapot, amikor a tudat teres, mindenre nyitott. Nem tapad sem gondolathoz, sem érzelemhez. *D. T. Suzuki* szavaival élve „kötődésektől mentes elme”. Az a folyóvíz, ami folyamatos áramlásban van, így nem poshad meg. Amikor tudatunk ilyen, nem ragaszkodik semmihez, nem áll meg sehol és így nem is szennyeződik be.

minőségét.⁶³ Egyes gyakorló közösségekben használják a „varrj öltésről öltésre szívvel” (hito hari hito hari hari kokoro o komete) kifejezést a nehézségeken való átsegítésre, vagy arra figyelmeztetnek, hogy minden öltés három meghajlással/leborulással ér fel a Buddha előtt. Riggs szerint ebben az esetben megint az érdemek szerzésére kerül a hangsúly a számtalan öltés miatt, mint hatalmas érdem. Bár később említi Tanaka nézetét a nyohō e (tanítás szerinti köntös) kapcsán: „a tanítás szerinti köntös elkészítéséhez az ember minden egyes öltést a (Buddha) tanításába vetett hittel tölt meg, és a köntöst a közismert nevén hátsó öltéssel kell megvarrni, és nem szabad hagyni, hogy a keze elkalandozzon ettől az öltéstől a köntös egyetlen részén sem. Azok a hivatásos köntöskészítők, akiknek nincs hitük, nem képesek ilyen aprólékos, munkaigényes munkára.” Tanaka itt azt állítja, hogy a szerzetesek nem érdemből varrják a köntöst, hanem hogy a köntös elkészítése egyfajta hitet, elkötelezettséget igényel (a formai követelmények és a kyakushi (hátraöltés) nehézsége miatt).⁶⁴

Riggs is találkozott vele, de nem köti tanítóhoz. Magam több videó-előadásban hallottam és Tomeo Katagiri-ről szóló cikkben is olvastam ezt a metódust, hogy minden egyes öltés közben a három menedék szövegét mondogatják (a kyakushi=három lépésből álló öltés) közben. Véleményem szerint itt nem, vagy nemcsak érdemszerzésről lehet szó, hanem ez a gyakorlat „egyszerű” tudatos jelenlét gyakorlatnak is felfogható. Ahogy Sawaki mondja, minden egyes mozdulat jelenlétben történik. (Mint a címkézéssel párosuló légzésfigyelés gyakorlata. Érdekes ötletnek tartom kipróbálni ezt a kombinációt.)⁶⁵ Tomeo Katagiri egész életében ebben a gyakorlatban élt, többnyire szavak nélkül, folyton változva, cselekedeteivel példát mutatva.

Pierre Turlur szerzetes írása, a Kesa varrása közben

„Túl a jón és a rosszon. Mint egy rizsföld, egy kesa is hosszú időt vesz igénybe, oly hosszú időt, amely úgy tűnik, soha nem ér véget. A varrás mindenekelőtt arról szól, hogy megszabadulunk a befejezés gondolatától, elengedjük a célt, mert ha azt szem előtt tartva varrunk, a varrás nagyon fárasztóvá, mámorossá, mérgezővé válik. Olyan társadalomban élünk, ahol a cél, az elérendő pont a nagy vezérmotívum. Itt csak varrásról van szó, minden “előtt” és “után” nélkül. Lemondás a szándékról. Időpocsékolás, igazából. Nem halad sehova. És nem is kell neki. Vesztegesd el az időt, és lépj be a Dōgen-nek kedves lét-idő dinamikájába. Öltés, öltés után, egyszerre egy, a tú ki- és belép, a hátsó öltésig. Ez a hátsó öltés szintén kedves Dōgen-nek, és

⁶³ Ezt saját kutatásom során is olvastam beszámolómban, hallottam és láttam videoanyagokban, mint saját élmény.

⁶⁴ Hajlok rá, hogy ezzel rokonszenvezzek, de valószínű, hogy a gyakorló közösségekben széles skálán mozoghat az egyes személyek motivációja ebben a tekintetben.

⁶⁵ Magam végeztem olyan varró gyakorlatot, ahol a varrás fázisait légzésfigyeléssel kötöttem össze. Tapasztalatom szerint egy meditatív tudatállapot idézhető elő vele, megfelelő szándék megléte és a körülmények biztosítása mellett.

a Fukanzazengi-ben a hátralépés formájában találjuk meg, amely a fény befelé fordításából áll. Itt a tűt benyomjuk, a fonalat meghúzzuk, hogy tökéletes az öltés vagy tökéletlen, nem számít. Nem ítélezünk a saját vagy mások varrása felett. Nem arról szól ez, hogy megpróbáljuk nagyon apró öltésekkel megvarrni a kesá-t, a varrást versenyszerű tevékenységgé változtatva, és nem is arról, hogy büszkén mutogassuk mások előtt az öltéseinket. Az teljesen érdektelen. Egy okesa készítése, a kesa varrása arról szól, hogy öltésről öltésre megtapasztaljuk önmagunkat. Emlékszem, hogy varrtam egy fekete kesá-t a mesteremnek, amikor egy nagyon nehéz váláson mentem keresztül. Nagy könnyekkel sírtam, mint egy gyerek, és folytattam a könnyeimtől átitatott kesa varrását, közben fújtam az orromat. Semmit sem csináltam, csak önmagam voltam és varrtam. Nem próbáltam okos vagy bajnok lenni. Csak ott voltam, öltésről öltésre. Az is gyakran előfordul, hogy hosszú órákon át varrsz, csak hogy rájössz: hibát követtél el, és mindent vissza kell vonnod, ki kell bontanod a varrást. Ez a hibázás élménye. Érezni a benned felgyülemelő bosszúságot, dühöt és frusztrációt, anélkül, hogy reagálnál ezekre az érzésekre. A kesa kézzel való varrása nehéz élmény, még a magamfajtnak is, nehéz és örömteli. Amikor kesá-t varrsz, meghívod a körülötted lévő világot, meghívod a szomszéd tévéje által keltett zajt vagy a tányérok csörömpölését a konyhában, meghívod az utcán elhaladó autókat, a macskát vagy a hozzád látogató gyereket, meghívod a várost és annak tájait, és a városon túl a horizontot, az eget, a Napot, és minden más napot; a varrás a világ meginvitálása minden pillanatban válogatás nélkül, anélkül hogy eldöntenénk mi az igazságos és igazságtalan, mi jó és rossz — a varrást nem lehet megzavarni, mert a varrás a mindent befogadó aktus, akárcsak az ülés, és a zazen-t sem zavarhatja meg semmi. A kesa megkülönböztetés nélkül befogad minden felmerülő formát. Amikor kesá-t varrsz, pont azt varrod, ami belül és kívül történik, tekintet nélkül arra, hogy mi szent és mi profán. Ez az igazi varrás. Varrás anélkül, hogy aggódnánk a tökéletes varrás miatt. Varrás felhagyva a szándékkal. Nem magunknak varrunk, hanem számtalan mást is meghívunk, és belevarrjuk a kesá-ba a fényt, ami elárasztja a szobát, az ablakot, a csillagokat, az állatokat - minden formát meghívunk, hogy részt vegyen ebben a varrásban. Varrhatunk neurotikusan, megszállottan törekedve a formák tiszteletben tartására, vagy varrhatunk úgy, hogy közben szabadon lélegzünk, nyitottan a formák felbomlására, a hibák és szabálytalanságok megjelenésére. Ha tanulmányozol egy régi kesát, amelyet Sawaki Kōdō készített, láthatod, hogy mennyire szabálytalan; a szakadozottság formáit mutatja, nagyon zűrzavaros, és nagyon szép. Végül is nagyon megható. Ne aggódj a stílus miatt, lehet, hogy úgy jársz és varrsz, mint egy elefánt, vagy olyan kecses és könnyed vagy, mint egy madár. Ez mind helyes, ez vagy te, így fejezed ki te a nem-cselekvést. Mindenfélté meghívsz ebbe a tevékenységbe, de ugyanakkor csak egy ember csinálhatja, és az te vagy. Egyetemes és mégis

személyes. Egyéni, nyitott és egyetemes. Egy formától megfosztott köntös — a kesa egy köntös, egy forma, és forma nélküli. Néha Buddha holdarcú, néha Buddha naparcú. És mégis mindig Buddha.

Hadd szóljak egy szót a tökéletes varrásról is, amit egyesek megkövetelnek; hallottam már olyan kesá-ról is, amit szabálytalan varrás vagy hozzávetőleges méretek miatt utasítottak el: hadd legyen teljesen világos: a kesa nem kell, hogy tökéletes legyen, el tudjátok képzelni, hogy nézhettek ki azok a kesá-k, amelyeket a szerzetesek varrtak az erdőben, több mint kétezer évvel ezelőtt? Természetesen tiszteletben kell tartani a szabályokat, és meg kell próbálni betartani a méreteket, természetesen bele kell tenni a szívünket és a türelmünket, és ha ezt megtesszük, az már így is elég sok. Fontos a gondtalan attitűd gyakorlása, könnyelműség nélkül. A kettő nem ugyanaz.”⁶⁶

⁶⁶ Pierre Turlur költő, író, szerzetes, francia nyelv, irodalom és filozófia professzor. Írása megjelent: Kesa Club 2021.01.10. francia nyelven, fordította Szabó János

Konklúzió

A mindennapi élet és a zen

Világi gyakorlók számára hétköznapi életben bármely cselekedet, akár a legegyszerűbb létfenntartáshoz kötődő tevékenység is gyakorlattá válhat. A lényeg nem a cselekvésen van, hanem, hogy a tudatunk képes-e belépni egy „belső” térbe, képes-e a jelen pillanatban maradni. Ezt a zen a „nem-gyakorlás révén megvalósítható gyakorlás”-nak hívja, vagyis a „nem-meditáció” meditáció gyakorlása. A zazen fogalma innentől kiterjed, nemcsak az ülőmeditációt jelenti, hanem a „kinhint” is annak folytatásaként értelmezzük, és innen már csak egy lépés, hogy kiterjed a kesz varrására, művészeti tevékenységekre, vagy akár a közönséges hétköznapi tevékenységekre. Gáncs Nikolász így ír erről: „Az ülőmeditációban elért tudatállapot eggyé válik a hétköznapi élet tudatállapotaival. Megszűnik a különbség. Valójában tehát nem azt jelenti, hogy „nem gyakorol”, aki nem végez ülőmeditációt, hanem azt, hogy minden pillanatot gyakorlásként él meg. Rinzai Gigen (臨濟義玄 Línjì Yìxuán, -866) azt tanította, hogy „csinálj mindennapi dolgokat, különösebb erőfeszítés nélkül: üríts, vizelj, viselj ruhát, egyél, és ha elfáradtál, fekdj le! Az egyszerű emberek kinevetnek majd, de a bölcsek megértene.” A bölcs élete nem különbözik az átlagemberétől, csak a tudatossága. A zazen, mint ülőmeditáció: visszatérés a csendhez. Azonban a zen gyakorlás ennél sokkal több lesz.”⁶⁷

Gáncs Nikolasz szerint: „A megvilágosodás maga a mindennapi élet. A mindennapi élet az Út. A mindennapi élet tudata, a közönséges tudat az Út.”⁶⁸ Ez felelősség és hatalmas lehetőség is. Azt mondja számomra, hogy nem fontos, milyen élet jutott nekünk, bárhol, bármilyen helyzetben lehet gyakorolni, sőt szükséges is. Nem kell sem szerzetesnek, sem kiváló tudósnak lenni. Mindenki számára elérhető és kivitelezhető. A legfontosabb az elszántság (hogy elkezdjük), a kitartás (a rendszeres gyakorláshoz) és a türelem (hogy eredményekhez nem kötődve tréningezzük tudatunkat a jelen-létre).

Keizan mester ezt ajánlotta a zazent gyakorlóknak: „Ne töprengj azon, hogy milyen gyengén, vagy jól haladsz. Értsd meg, hogy az idő olyan értékes, mintha épp a tüzet fogott hajadat próbálnád eloltani.”

⁶⁷ <https://japankalligrafia.hu/2022/03/31/kivul-belul-zen-4-hogyan-legyen-mindennap-minden-cselekvesunk-zen/>

⁶⁸ <https://japankalligrafia.hu/2022/03/31/kivul-belul-zen-4-hogyan-legyen-mindennap-minden-cselekvesunk-zen/>

Záró gondolatok

Amikor belekezdtem a kutatásba, szerettem volna megtudni milyen is az „autentikus” köntös. „A Köntöst” kerestem, de minél inkább beleástam a témába, annál inkább színesedett a kínálat és igazi köntösök színes palettája tárult elém. Formailag nem találtam A Köntöst, még ha textilanálízisig elmenő tanulmányt is olvastam, a kutatás végeredménye mégis bizonytalan maradt: „Nem bizonyítható, hogy megfelel a XII. századi tulajdonos eredeti ruhadarabjának.” Egyre inkább azt tapasztalom, hogy a forma nemcsak a környezeti viszonyok, társadalmi szokások, rendelkezésre álló lehetőségeket hordozza, hanem minden esetben a láthatatlan, mégis érzékelhető mögöttes tartalmat. A gyakorlás szellemi szintjének fontos eleme, hogy az igaz köntösnek nincsenek meghatározott határai és nem korlátozódik bizonyos formára. Megtestesíti a szív szútrában is elhangzó „a forma üresség, az üresség forma” gondolatát. Aki csak a textilt és a formát látja benne, téved, aki a szertartásokat és szimbólumokat, az is. Olyan, mint egy koan. A gondolkodó tudatunk nem talál rá megoldást. Csak egy „más” nézőpontból, dimenzióból, tudatállapotból tapasztalható. Mint a „*Komorebi*” – japán szó, amit ma tanultam, arra, amikor észreveszed a fák között áthatoló fénysugarat. Transzcendentalitása az egyszerűségében rejlik. A varrásgyakorlat közben szépen megnyilvánul a test, a beszéd és a tudat hármasságának összhangja. A varrás közben felmerülő tiszta önreflektív gondolatok. Kerestem az eredetét, de a szimbólumok mögött tartalmas üresség tapasztalatra leltem. Nagy utat jártam be a gyökerek kutatásától a magasztos szimbólumokig, majd egy visszafordulással újra a csak cselekvésbe kerültem. Mégis ez, a kiindulóponttal látszólag megegyező cselekvés és forma mögött, más szándék és tartalom maradt.

„Egy egyszerű pincében, néhány régi lámpa fényénél Susan Hagler a sőtő zen pappá szenteléséhez szükséges köntös utolsó öltéséhez közeledett. Hónapok óta látogatta ezt a helyiséget, aprólékosan varrt meditatív csendben. Számtalan óra nehéz kézimunkával töltött munka közeledett a végéhez. Varró tanítója, Tomoe Katagiri sok kihíváson keresztül mellette állt, és segített neki eltávolítani és újra varrni a hibás méretekkkel készült órák öltéseit. Tűjét a fekete szövet fölé tartva megtörte a csendet, hogy feltegyen egy kérdést Tomoe-nak:

- "Van valami, ami az utolsó öltésről szólna?" Tomoe így válaszolt:

- "Az utolsó öltés ugyanolyan, mint az első", és visszatért a tűjéhez és a cérnájához.⁶⁹

⁶⁹ Tomoe Katagiri, Humble Master of Zen Sewing Ben Connelly for Tricycle 7/28/16

Felhasznált irodalom

- Behrendt, Kurt *Tibet and India: Buddhist Traditions and Transformations*, Metropolitan Museum of Art Bulletin, Winter 2014. Vol. 71. No. 3. pp 1. 4-48.
- Conelly, Ben *Oneness with every stitch – The Life of Tomeo Katagiri, American Zen's great sewings matriarch*, (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.) Letöltés: <https://tricycle.org/magazine/tomoe-katagiri-zen-sewing-stitching/>
- Deshimaru, Taisen 2008. *Igazi zen: Bevezetés a Sóbógenzóba* Mandala-Véda Kiadó, Budakeszi 2. bőv. kiadás [ford. Dr. Büki György, Boros Dóka László, Leskó Heiza Vanessa, Nagy Dójing Árpád, Tokai Dóken Miklós]. 2. bőv. kiadás [Budakeszi], 153-177.
- Dobosy Antal 2018 *A zen négy alapelve* Zen Tükör Magazin. Tan Kapuja Buddhista Főiskola
- Dōgen, Eihei *Shobogenzo - The Treasure House of the Eye of the True Teaching - A Trainee's Translation of Great Master Dōgen's Spiritual Masterpiece*, Rev. Hubert Nearman, O.B.C., translator, Shasta Abbey Press First Edition
- Dumoulin, Heinrich 1963. *A History of Zen Buddhism*. New York: Pantheon Books
- Franz, von Marie-Louise (szerk.) 1993. *Az ember és szimbólumai*. (ford.: Matolcsi Ágnes) Budapest: Göncöl.
- Green Dragon Zen Temple *Rakusu sewing in the lineage of Sawaki Kodo Roshi as transmitted to Practitioners of the Way at San Francisco Zen Center*, Revised: July 2007 Letöltés: https://www.sfzc.org/files/Rakusu_Instructions (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Hamar Imre 2014. *A Kínai buddhizmus története*. ELTE Kelet-ázsiai Tanszék: Balassi Kiadó.
- Hecker, Helmuth 1980. *Ananda - The Guardian of the Dhamma*, translated from the German Sister Khema, Buddhist Publication Society Wheel Publication No. 273/274, Access to Insight Edition 2006.
- Heine-Winfield 2017. *Zen and Material Culture* Oxford University Press
- Hisamatsu, Shin'ichi 1995., *Zen and the fine Arts*, Kodansha International Ltd.
- Hui Neng. Az alapvetés könyve. (ford: Tőkei Ferenc) 1993. In.: *Kínai buddhista filozófia*. Budapest: MTA Orientalisztikai Munkaközösség – Balassi Kiadó.

- Jiyu-Kennett Rev. Master 2010. *The Buddhist Kesa: Clothes of Enlightenment*, Eugene Buddhist Priory Letöltés: <https://www.shastaabbey.org/pdf/kesa.pdf> (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Kasuki Sekida 2012., *Zen training, Methods and Philosophy* Shambala
- Kieschnick, J. 2003. *The Impact of Buddhism on Chinese Material Culture* (Vol. 11). Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10h9dfb>
- Kieschnick, John (1999), *The Symbolism of the Monk's Robe in China*, Academia Sinica Third series, Vol. 12, No. 1. pp. 9-32 (24 pages) Letöltés: <https://www.jstor.org/stable/41645585> (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Okesa Sewing Instructions*, by Gemmon, Zen Center of Los Angeles, First Edition
- Páli Kánon, *Vinaya Pitaka* <https://www.dhammatalks.org/vinaya/Mv/MvVIII.html>
- Riggs, Diane 2004. *Fukudenkai Sewing the Buddha's Robe in Contemporary Japanese Buddhist Practice* Nanzan Institute for Religion and Culture, Japanese Journal of Religious Studies 31/2 311-356 Letöltés: <https://www.jstor.org/stable/30233764> (utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Riggs, Diane 2007. *The Buddhist Robe according to the Teaching – Nyohōe, Nōe and Funzōe* – Bulletin of Buddhist Cultural Institute, Ryukoku University, 46, pp. 87-97. Letöltés <https://terebess.hu/zen/mesterek/DianeRiggs.html> (utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Riggs, Diane 2010. *The Cultural and Religious Significance of Japanese Buddhist Vestments* Dissertation, University of California, Los Angeles, 2010. 334 pages Letöltés: <https://terebess.hu/zen/mesterek/DianeRiggs.html> pp. 235-259. (utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Riggs, Diane 2015. *Interpreting the Material Heritage of the 'Elephant Trunk Robe' in Soto Zen* Letöltés: <https://terebess.hu/zen/mesterek/DianeRiggs.html> pp. 235-259. (utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)
- Riggs, Diane *Robes of Rags (糞掃衣 funzōe) and Silk in the Edo Period:–* Letöltés: <https://terebess.hu/zen/mesterek/DianeRiggs.html> (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)

Rod-Ari, Melody The Buddha as Sacred Siamese King: a seated Buddha in the Walters Art Museum, The Walters Art Museum, The Journal of the Walters Art Museum, Vol. 73 (2018), pp. 25-34. Letöltés: <https://www.jstor.org/stable/26537574> (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 16.)

Schachenmayr, Alkuin 2021. *Lay Use of Monastic Clothing*, ACADEMIA Letters Letöltés: https://www.academia.edu/45611590/Lay_Use_of_Monastic_Clothing

Sitkéry Zoltán (ford.) 2005. A rözsehordóból lett hatodik pátriárka. In.: Ullmann, Robert – Ullmann-Reichenberg, Judith: *Szentek, bölcsek, mesterek és misztikusok – Megvilágosodás beszámolók a régmúlttól napjainkig*. Budapest: Filosz. 31-45.p. Letöltés: <https://terebess.hu/zen/Huineng-1.pdf> (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 09. 24.)

Skilton, Andrew 1997. *A buddhizmus rövid története*, Budapest: Corvina Kiadó

Szigeti György (ford.) 2001. *Hui Neng zen tanításai*. h.n.: Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó. (korábban megjelent: A Hatodik Pátriárka szútrája címmel)

Tanahashi, Kazuaki (szerkesztő) 2013. *Enlightenment Unfolds: The Essential Teachings of Zen Master Dogen*, SHAMBHALA Boston & London,

Varsányi György 2019. *A csan buddhizmus története*. Budapest: A Tan Kapuja Buddhista Egyház.

Végh József Dōgen Zen mester magyarul elérhető írásai Letöltés: <https://terebess.hu/zen/dogen/Dogen-magyar.pdf> (utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)

Watts, Alan 2021. *A zen útja*. Ursus Libris

Internetes források:

A Kesa varrása: - Zen Monk's Daily Life Youtube Channel:

Sewing the Kesa 1. <https://www.youtube.com/watch?v=sQ2pChAfft8&t=121s>

Sewing the Kesa 2. <https://www.youtube.com/watch?v=fvhd5eix02E>

Az Okesa le- és felvétele https://www.youtube.com/watch?v=v_BNI3GYEaE

Buddhista szerzetesi ruhák bemutatója, különböző országok és hagyományok

Buddhist Robs around the Word - <https://www.youtube.com/watch?v=rO6t57uEfgE>

Dawa Geshe, Venerable 2005., *History And Symbology Of The Robes*, based on the article of Geshe Lhundrup, Special Edition of Mandala Magazine, Washington, July 2, Letöltés: X. History and Symbology of the Robes (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)

Gáncs Nikolasz Japán Kalligráfia oldalán: <https://japankalligrafia.hu/2022/03/31/kivul-belul-zen-4-hogyan-legyen-mindennap-minden-cselekvesunk-zen/>

Keremidschieff, Vladimir 2005. *Legends in Ch'an: the Northern/Southern Schools Split. Hui-neng and the Platform Sutra*. Letöltés:

http://www.thezensite.com/ZenEssays/HistoricalZen/Legends_in_Ch'an.html (Utolsó megtekintés dátuma 2023. 09. 16.)

Kesa No Kenkyu Tanulmány, angol fordítás <http://www.greatrobe.com/>

Kesa Study Channel - 21 video a Kesa festéséről, varrásáról, interjú a használatáról

<https://www.youtube.com/@kesastudychannel3669/videos>

Kesa szutta feldolgozások - Takkesa no ge 搭袈裟の偈 or verse of the Kesa.

<https://www.youtube.com/watch?v=9b-QrBF3PaE>

<https://www.youtube.com/watch?v=Ti8Ldvfke1U&t=88s>

<https://www.youtube.com/watch?v=JfF52SgNOmc&t=2s>

<https://www.youtube.com/watch?v=ctFA-SQwL9k>

<https://www.youtube.com/watch?v=ePYba-ZLHew>

<https://www.youtube.com/watch?v=WMZrV9zZOmg>

Koku Andy McLellan youtube channel: *Shobogenzo Kesa Kudoku* read aloud (audio only)

The text itself is available here:

https://www.thezensite.com/ZenTeachings/Dogen_Teachings/Shobogenzo_1_NC.pdf

<https://www.youtube.com/watch?v=SqeuMKjtSFE>

Lao Dance Tutorials channel: Luang Pu Bunchuan Khamla - Making of Buddhist Monks' Robes <https://www.youtube.com/watch?v=6emCAVjLGbI>

Legend of Dajian Huineng. Sixth Patriarch Buddhist film. Rendezte: Gui Zhenjie (2018)
Letöltés: https://www.youtube.com/watch?v=JCII3Gs_Pzk&t=6s (Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 09. 16.)

Myozan Kodo Kilroy Rev. on the Okesa and Rakusu, the Buddha's robe
<https://www.youtube.com/watch?v=ZFCCfu0i3Ac>

Okesa Ceremony - Given by Suzuki Roshi at City Center on June 6th, 1971. (audio)
<https://suzukiroshi.engagewisdom.com/talks/okesa-ceremony>

On Chester Beatty's chanel - Rev. Myozan Kodo Kilroy: Seving the Cared
<https://www.youtube.com/watch?v=JlrpcVfBTH0>

Panonbhasa aka David Raynolds: The Cīvara: Monk's Robes and How to Make Them
https://www.youtube.com/watch?v=wxMmE_ZxAsU&t=1s

Pierre Turlur Youtube Channel:

Okesa 1. <https://www.youtube.com/watch?v=--O77SR9lek>

How to (wear the Okesa) 1. <https://www.youtube.com/watch?v=e4Wqps-WGl8&t=2s>

How to (Okesa) 2. <https://www.youtube.com/watch?v=IK3iUeFV3jk&t=1s>

Pierre Turlur gondolatai a kesáról: <https://www.facebook.com/kesa.club>

Robe-making process of the Buddhist monks of Wat Pa Namthip in Yasothon, Thailand
<https://www.youtube.com/watch?v=6emCAVjLGbI>

The Book of the Discipline (Vinaya Piṭaka) translated by Horner, I. B. 2007. The Pali Text Society, Lancaster Letöltés: <https://archive.org/details/I.B.Horner-Vinaya-Pitaka/I.B%20Horner%20-%20Vinaya%20Pitaka%20vol%204%20-%20Mahavagga/>
(Utolsó megtekintés dátuma: 2023. 11. 13.)

TriDao, Venerable Wearing the Buddhist Holy Robe
<https://www.youtube.com/shorts/hMq1xMp64f4>

Warner, Jisho *The Power of Robe*, Stone Creek Zen Center dharma talk for December 20, 2009. (Audio file) The Power of the Robe: Jisho Warner: Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive

Az internetes források utolsó ellenőrzése 2024. 03. 21.